

HƏCƏR BABAYEVA

*Ağabacı
Rzayeva*

Azərbaycan Respublikası
Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi

HƏCƏR BABAYEVA

85.313 (5Aze)

B 13

AĞABACI RZAYEVA

MƏCBURİ NÜSXƏ

№ _____

F. Köçərli adına
Respublika Uşaq
KİTABXANASI

INV. № 83259

«ASPOLİQRAF»
BAKİ – 2013

2015 - fonad

BOEY 04 VII

HƏCƏR BABAYEVA

AĞABACI RZAYEVA

Babayeva Həcər

B12 Ağabacı Rzayeva. Bakı, «Aspoliqraf», 2013, 104 səh.

Monoqrafiya əməkdar incəsənət xadimi Ağabacı Rzayevanın həyat və yaradıcılığından bəhs edən ilk tədqiqat işidir.

Azərbaycanın ilk qadın bəstəkarı olan Ağabacı Rzayevanın 100 illik yubileyi münasibətilə nəşr edilən monoqrafiyada onun dillər əzbəri olan mahnılarının yaranma tarixi, təhlili və not yazıları, unudulmaz anlarının fotoları, haqqında söylənilən xatirələr yer alıb.

Monoqrafiya Ağabacı Rzayeva sənətini sevenlərə dəyərli töhfədir.

Müəllif arxiv materiallarının toplanmasında ona kömək edən S.Mümtaz adına Azərbaycan Dövlət Ədəbiyyatı və İncəsənət Arxivinin kollektivinə və "Els" Müstəqil Araşdırmalar Mərkəzinin əməkdaşlarına təşəkkürünü bildirir.

B $\frac{4502020000}{053}$ 2013

© «Aspoliqraf», 2013

Sənətkar özünü xalqın bir parçası kimi hiss etməlidir. Yadda saxlamalıdır ki, onun vəzifəsi kütlənin hiss və həyəcanını əks etdirmək bacarığıdır. Bizim dövrün musiqiçisi özünü xalqının yaradıcı bir parçası kimi hiss edib onunla inkişaf edən arzu və istəklərini, həmçinin ağrı və acısını dünyaya çatdıran carçı olmalıdır.

Zoltan KODAI

GİRİŞ

Bu sözlər qarşımızda sanki bir portreti canlandırır. Azərbaycanın ilk qadın bəstəkarı, əməkdar incəsənət xadimi Ağabacı Rzayevanın portretini. İlhamını, kökünü xalq yaradıcılığından, muğamlardan, təsnif, mahnı və rəqslərdən alan bəstəkar, bu musiqiləri özünün yaradıcılıq laboratoriyasına çevirərək, onlardan bəhrələnmişdir. Elə buna görə də onun əsərləri müxtəlif səpkili, müxtəlif əhvali-ruhiyyəlidir. Onun musiqisində həzinlik də, şıltaqlıq da, lirika da, qəhrəmanlıq da var. Əsərlərinin sevilməsinin, böyük auditoriya toplanmasının əsasını melodiylarının səmimiliyi, harmoniyalarının sadəliyi, təbiiliyi, melodika – ritmik dönmələrinin müxtəlifliyi təşkil edir. Bir sözlə, bəstəkarın yaradıcılığı xalq mənbələrinin dərin köklərindən şirə çəkib qidalanmış yaradıcılıqdır.

Ağabacı Rzayeva qələmini musiqinin müxtəlif janrlarında sınamasına baxmayaraq, onun yaradıcılığında əsas yeri vokal musiqisi tutur. Bəstəkar 300-dən artıq mahnı, romans, xor əsərləri, instrumental janrda yazılan musiqilərin müəllifi olmuşdur.

Poeziyanı, şeriyyəti gözəl bilən Ağabacı Rzayeva yazdığı mahnı və romanslarında sözlərə böyük əhəmiyyət verir, klassik şairlərə müraciət edirdi. O, romanslarını daha çox Nizami Gəncəvi, Məhəmməd Füzuli, İmadəddin Nəsimi, Molla Pənah Vaqif, Xurşidbanu Natəvan, Mirzə Ələkbər Sabir, Mirzə Fətəli Axundov, Səməd Vurğun, Mikayıl Müşfiq, Nazım Hikmət və başqalarının şeirlərinə yazıb. Bəstəkar rus poeziyasına da böyük məhəbbətlə yanaşırdı. Bir çox gözəl romanslarını Puşkin, Lermontov, Nekrasovun şeirlərinə yazmışdı.

Ağabacı Rzayevanın ən gözəl mahnılarında dövrünün, müasirlərinin həyatı, fəaliyyəti, hiss və həyəcanları əks olunmuş, sadə insanlar – neftçilər, pambıqçılar, əmək qəhrəmanlarının obrazları canlanmışdı. “Çoban Qara”, “Muğan qızı”, “Neftçi Qurban”, “Neftçilər mahnısı” buna gözəl misaldır. Bu günə qədər el şənliklərimizdə, toy-düyünlərdə gəncləri sevindirən “Evimizə gəlin gəlir”, “Toy mahnısı”, “Barmağıma üzük tax” mahnıları da Ağabacı Rzayevaya məxsusdur.

Bəstəkar uşaqları da yaddan çıxartmayıb. Demək olar ki, Qəmbər Hüseynli və Ağabacı Rzayevanın adları Azərbaycanda uşaq mahnısı yazan ilk bəstəkarlar kimi çəkilməlidir. 30 dekabr 1965-ci il “Azərbaycan müəllimi” qəzetində çıxan “Uşaqların tərbiyəsinə dair” məqaləsində Ağabacı Rzayeva yazırdı: “Uşaqların bədii-estetik zövqünü inkişaf etdirməkdə, onlarda nəcib sifətlər yaratmaqda musiqinin böyük rolu olduğu hamıya məlumdur. Buna görə də uşaqlarımız üçün mahnı bəstələməyi çox şərəfli bir iş hesab edirəm”. Təsadüfi deyil ki, bir çox elləri gəzən, dillər əzbəri olan “Kukla” mahnısı uzun illərdir Azərbaycan musiqi xəzinəsinə daxil olan ən yaxşı uşaq mahnılarından biridir.

Bəstəkarın portfelindəki orkestr üçün əsərlər, bəstəkar İsmayıl Quliyevlə birlikdə yazdığı “Höcət eləmə” operettası, şair Mirvarid Dilbazinin sözlərinə bəstələdiyi “Günəş eşqi” musiqili səhnə əsəri, müxtəlif alətlər üçün pyeslər, xalq çalğı alətləri üçün əsərlər də əhəmiyyətli yer almışdır.

Azərbaycanın ilk qadın bəstəkarı olan Ağabacı Rzayeva bir ictimai xadim kimi də ölkəmizdə tanınmışdır. O, dəfələrlə Bakı Sovetinə, daha sonra Ali Sovetə deputat seçilmişdir. İctimai xadim kimi, bir deputat kimi çox fəal olmuş, ona olan müraciətlərə həssaslıqla yanaşaraq, əlindən gələnləni etməmişdir.

Bəstəkar Moskvada keçirilən “Dünya sülh tərəfdarları” konfransında iştirak etmiş, orada Azərbaycanı təmsil etmişdir. O, Azərbaycan Respublikasının əməkdar incəsənət xadimi kimi yüksək ada layiq görülmüş, “Qırmızı Əmək Bayrağı” və “Şərəf nişanı” ordenləri ilə təltif olunmuşdur.

AĞABACI RZAYEVANIN HƏYAT VƏ YARADICILIĞI

Ağabacı İsmayıl qızı Rzayeva 1912-ci il dekabr ayının 15-də Bakı şəhərində, ziyalı bir ailədə anadan olmuşdur. Atası İsmayıl Rzayev iqtisadçı olmasına baxmayaraq, musiqini dərinləndirir, gözəl tar çalır. Evlərindən daima muğam sədaları yüksəlirdi. Ağabacıgilin evlərində tar, saz, qaval, qoşa nağara, qarmon, qrammofon var idi. Ağabacının babası Mirzə Fərəc dövrünün məşhur tarzəni olduğundan bu evdən hər zaman çalib-oxumaq səsləri gəlirdi.

Mirzə Fərəc Rza oğlu Rzayev (15.03.1847 – 27.03.1927) Bakı-Abşeron muğam ifaçılıq məktəbinin nümayəndələrindən idi. O, Bakıda Məşədi Məlik Mənsurovun evində təşkil olunan muğam məclislərinin fəallarından olmuş, bir çox xanəndələri müşayiət etmişdi. İlk tar çalmağı tarzən Şirəzli Əlidən öyrənmiş, daha sonra sənətini təkmilləşdirməkdən ötrü İrana getmiş, orada yaşayaraq qədim musiqi traktatlarını araşdırmış, bu sənətin incəliklərinə yiyələnmişdi.

Mirzə Fərəc musiqi tarixinin, həmçinin muğamların dərin bilicisi kimi tanınıb. Məhz ona görə də dahi bəstəkar Üzeyir Hacıbəyli keçən əsrin 20-ci illərində əvvəlcə Musiqi texnikumunda, sonralar isə Konservatoriyada muğam tədrisi proqramının tərtibi üçün yaratdığı “Muğam komissiyası”na Mirzə Fərəcə də dəvət etmişdi. O vaxtlar bu komissiyada Şirin Axundov, Qurban Pirimov, xanəndələrdən Əbdülbağı Zülalov, Cabbar Qaryağdıoğlu, Keçəçi Məhəmməd və başqa muğam biliciləri toplanmışdı. Üzeyir bəy muğamın tədris proqramını yaratmadan əvvəl ayrı-ayrılıqda onların fikirlərini öyrənmək istəyirdi. Mirzə Fərəc ayrıca olaraq özünün muğam cədvəlini hazırlayıb Üzeyir bəyə təqdim etmişdi. Onun muğam cədvəlində XIX əsrin sonunda Abşeron-Bakı mühitinə muğam ifaçılığı təcrübəsi əks olunmuşdu. Bu cədvəldə o zaman mövcud

olan muğamların tərkibindəki şöbələr, guşələr dolğun şəkildə öz əksini tapmışdı. Bunu da qeyd etmək lazımdır ki, Mirzə Fərəcə təqdim etdiyi muğam cədvəli digərlərindən daha əhatəli idi və hazırkı dövrdə də müasir musiqi elmi üçün mühüm əhəmiyyətə malikdir.

Görkəmli musiqişünas və bəstəkar Əfrasiyab Bədəlbəyli özünün “Musiqi lüğəti” kitabında Mirzə Fərəcə haqqında yazırdı: “Musiqiçilərimiz muğam ifaçılığına aid hər bir mübahisəli məsələ üzrə qəti və düzgün cavab almaq üçün çox vaxt məhz Mirzə Fərəcə müraciət etmişlər. O, muğamların tarixi dəyişikliklərə uğraması fikri ilə qəti razılaşmırmış”.

Mirzə Fərəcə, eyni zamanda gözəl pedaqoq olmuşdur. Onun yetirmələri arasında Mirzə Mansur, Hüseynqulu Sarabski, Bəhram Mansurov və başqalarının adlarını çəkmək olar. Bəhram Mansurov özü də etiraf edirdi ki, onun muğamı dərinləndirən bil-məsində məhz Mirzə Fərəcənin rolu böyükdür.

Balaca Ağabacı və onun bacıları ailədə səslənən muğam sədaları əhatəsində, muğam ifaçıları arasında böyüyüb tərbiyə alırdılar. Baxmayaraq ki, Mirzə Fərəcə peşəkar musiqiçi idi, amma o, nədənsə ailə üzvlərinin musiqi ilə məşğul olmalarını istəmirdi. Görünür, bu işin nə qədər çətin və məsuliyyətli olduğunu bildiyindən onları çətinliklərdən qorumağa çalışırdı. O hətta öz doğma oğlu İsmayıl da tar alətindən kənarında durmağı məsləhət görürdü. Amma həyat göstərir ki, insanın qanyaddaşı və istedadı nə qədər gizlətmək istəsən də, mütləq üzə çıxır, necə ki, bu, Ağabacı Rzayevanın həyatında baş verdi.

Ağabacıgilin ailələrində dörd bacının hər birinin musiqiyə dərin məhəbbəti olmasına baxmayaraq, təkcə o, professional musiqi ilə məşğul olmağa başladı. Bu hələ çox-çox illər sonra olacaqdı. Daha doğrusu, yalnız babası Mirzə Fərəcə vəfat edəndən sonra atası İsmayıl Rzayev qızlarına tarda çalmağı öyrədir. Əvvəlcə Ağabacını orta məktəbə oxumağa qoyurlar. 1927-ci ildə Ağabacı Pedaqoji Texnikuma daxil olur. Musiqiyə

olan həvəsi texnikumda oxuduğu illərdə də onu rahat qoy-
murdu. O vaxtlar Bakıda fəaliyyət göstərən Əbilov adına klub-
da tar dərniyi var idi. Dərniyin rəhbəri sonralar Azərbaycanın
görməli bəstəkarı kimi tanınacaq gənc tarzən Səid Rüstəmov
idi. Ağabacı da Pedaqoji Texnikumda oxuduğu dövrdə Əbilov
klubuna gedir, tar çalmağı öyrənirdi.

Oxuduğu Pedaqoji Texnikum üçillik idi. Savadlı kadrlara
böyük ehtiyac olduğundan həmin illər hökumətin savadsızlığı
ləğv etmək haqqında qərarı var idi. Texnikumu bitirənləri “Zər-
bəçi müəllimlər” adlandırırdılar. Ağabacı üçillik texnikumu bir
il də tez bitirib, savadsızlığı ləğv etmək üçün Azərbaycanın
rayon və kəndlərində işə başlamalı oldu.

Texnikumu bitirəndə Ağabacı Rzayevanın 17 yaşı var idi.
Onu Bakı kəndlərindən olan Saraya müəllim göndərirlər.
Kənddə məktəblə yanaşı, Sarayın kolxozunda da savadsızlığı
ləğv etmək üçün oxuma-yazma kursları açmışdılar. 17 yaşlı
müəllimə həm məktəbdə, həm də kolxozun kurslarında dərslər
deməyə başlayır. Hər işə ciddi yanaşan Ağabacı böyük bir səylə
özündən yaşca böyük olanlara oxuma-yazma öyrədir, onları
savadlandırmağa çalışırdı. Saray kənd məktəbində bir il işlə-
yəndən sonra onu Kürdəxanı kənd məktəbinə dərslər deməyə
göndərirlər.

Keçən əsrin 20–30-cu illərində Azərbaycan kənd məktəb-
lərində müəllim işləmək çox riskli və çətin idi. Azərbaycanda
qızların, qadınların savadlanmasına qarşı çıxanlar vardı. Qoçu-
lar, qolçomaqlar maariflənmə işinə mane olur, qızları məktəbə
buraxmır, müəllimləri qorxu altında saxlamağa çalışırdılar. Be-
lə bir şəraitdə gənc Ağabacı müəllimliyini davam etdirirdi.

Bacısı Ruqiyyə xanımın xatirə dəftərindən: “Bacım Kür-
dəxanı məktəbində işləyəndə çox əziyyət, qorxu çəkmişdi. Yaxşı
ki, o zamanlar xalam da Ağabacı ilə birlikdə məktəbdə dərslər
deyirdi. Elə gecələr olurdu ki, onlar səhərə qədər yatmırdılar.
Qolçomaqlar onları qorxutmağa çalışırdılar. Gecə vaxtı kimsə

*asta-asta qapını döyür, bəzən pişik kimi səslər çıxardaraq on-
ları yolundan döndərməyə çalışırdılar. Kənd çox uzaq oldu-
ğundan və səhərə gəlmək üçün rahat yol, minik olmadığından
ayda bir dəfə Ağabacıgil səhərə gəlirdilər.*

*Qala-Maşağa rayonunun maarif şöbəsinin müdiri Mansu-
rov Böyükağa müəllim idi. O, tez-tez kənd məktəblərini yoxla-
mağa gedərdi. Bacımın məktəbində yoxlamada olanda Ağabacı
ilə xalamın dərslər demələri onun xoşuna gəlmişdi. Ona görə də
kənddə işləmələrinin üçüncü ili onları rayon mərkəzinə, Maşa-
ğa kəndinə köçürdülər. Burada işləmək Ağabacı üçün bir qədər
rahat oldu. Mərkəz olduğundan qolçomaqlar açıq hücumla keç-
mirdilər. Müəllim kollektivi çox səmimi idi. Ancaq yemək-iç-
mək cəhətdən çox çətinlik çəkirdilər. 1932-ci ilin qışı çox sərt
keçirdi. Soyuq hava, odun yox, məktəbdə və evdə isti xörək yox,
səhərə gəlmək üçün iş səhər tezdən oyanıb qazalaq növbəsinə
durmaq lazım idi. Çünki elektrik qatırı ancaq Zabrat kəndinə
qədər işləyirdi. Qazalaqla Zabrat gəlir, oradan da elektrik
qatırı ilə səhərə gəlmək olurdu. Qazalaq olmayanda məcbur
olub Zabrat qədər ayaqla getməliyidilər. Səhər çıxsaydılar, ax-
şama ancaq səhərə çatmaq olurdu”.*

Belə çətinliklərə baxmayaraq, Ağabacı məktəbin ictimai
işlərində fəal iştirak edirdi. Onu məktəbin komsomol katibi
seçmişdilər. Ağabacı məktəbdə xor kollektivi yaradır, nəğmə
dərslərində şagirdlərini tarda özü müşayiət edirdi. 1933-cü ildə
Maşağada radio qovşağı açılmışdı. Yerli xəbərləri oradan oxu-
yurdular. Ağabacı şagirdləri ilə bu radionun fəal üzvü idi.
Hər istirahət günü Maşağa camaatı onun xorunun konsertini
dinləyirdi.

Bacısı Ruqiyyə xanımın xatirə dəftərindən: “Maşağada
dərslər deyəndə bir dəfə Bakı xalq maarif şöbəsinin baş müfəttişi
Əliməsur Qafarlı məktəbi yoxlamağa gəlir. Ağabacı coğrafiya
dərsləri keçirmiş. Ağabacının dərslər aparmağı onun çox xoşuna gə-
lir, onu tərifləyir və Ağabacı yaxşı müəllim kimi Qafarlının ya-

dında qalır. 1933-cü ildə Ağabacı Bakı xalq maarif şöbəsinə vəsiqəsini almağa gedir və burada onu görən Qafarlı çox sevinir. Demə, şəhərin 44 sayılı məktəbində müəllimə ehtiyac var imiş”.

Beləliklə, Ağabacı Rzayeva üç il kənd məktəbində işlədikdən sonra yaxşı müəllimlik qabiliyyətinə görə onu Bakıya dəvət edirlər. O vaxt Oktyabr, indiki Yasamal rayonunun 44 sayılı məktəbinə müəllim kimi işləməyə göndərilər.

1934-cü il Ağabacı Rzayevanın həyatını tamamilə dəyişdirən il oldu. Qeyd etdiyimiz kimi, babası Mirzə Fərəcin vəfatından sonra atası İsmayıl kişi qızlarının musiqi ilə məşğul olmalarının əleyhinə deyildi. Ağabacıya tar çalmaq öyrədirdi. Digər qızı Ruqiyyənin həm gözəl səsi, həm də kamança çalmağa böyük həvəsi var idi. Ailənin yaxın dostu olan Üzeyir Hacıbəyli İsmayıl kişinin qızlarının musiqiyə həvəsi olduğunu eşitdikdə, onlara qulaq asmaq istədiyini bildirir. Ataları qızlarını yanına salıb, bir gün Üzeyir Hacıbəylinin evinə gəlir. Ağabacı Üzeyir bəy üçün tarda “Kürd Şahnaz” muğamını çalır. Ruqiyyə isə atasının müşayiəti ilə “Şahnaz” muğamını oxuyur. Üzeyir bəy qızları dinlədikdən sonra çox məmnun qalır. O vaxtlar musiqi ilə məşğul olan azərbaycanlı gənclərə böyük ehtiyac var idi. Qızların ifalarını bəyənən Üzeyir bəy onları musiqi məktəbinə götürərək deyir: “Qoy özümüzünkülər çalsın ki, özgələri də onlara baxıb həvəsə gəlsinlər. Yoxsa məktəbə qızlar gəlmir”.

Hər kəsə məlumdur ki, Azərbaycanda musiqi təhsilinin yaranması və inkişafı dahi bəstəkar Üzeyir Hacıbəylinin adı ilə bağlıdır. Üzeyir bəy milli kadrların yetişdirilməsi, möhkəm təmələ bağlı təhsil sisteminin qurulması üçün uzun bir yol keçməli olmuşdu. Hələ 1895-ci ildə Bakıda ilk musiqi təhsilinin rüşeymləri atılmışdı.

Moskva Konservatoriyasının məzunu, pianoçu Antonina Yermolayeva adlı ziyalı bir qadın Bakıda özünün şəxsi musiqi məktəbini açır. Məktəbdə təhsil alan tələbələr varlı zümrənin

uşaqları, əsasən də, qızlar idi. Bir nəfər də olsun azərbaycanlı bu məktəbdə təhsil ala bilmirdi. Məktəbdə təhsil pullu idi. Daha sonra bu şəxsi musiqi məktəbi “Rus İmperatoru Musiqi cəmiyyətinin Bakı şöbəsi”nin siniflərinə çevrilir. Faktiki olaraq bu siniflər musiqi məktəbi statusunda idi və məktəbə müdirliyi də Antonina Yermolayeva edirdi. Məktəbin Azərbaycanın musiqi həyatında böyük rolu olmuşdur. Müəllim və tələbələrin iştirakı ilə konsertlər təşkil edilir, kənardan musiqiçilər dəvət olunurdu. Lakin bütün bunlarla yanaşı, qeyd etdiyimiz kimi, yenə də məktəbdə azərbaycanlı uşaqlar yox idi. Burada yalnız rus elit ailələrinin və Bakıda çalışan xarici neft maqnatlarının uşaqları təhsil ala bilirdi.

Əlbəttə ki, bu hal Azərbaycan ziyalılarını, ələlxüsus da Üzeyir Hacıbəylini narahat etməyə bilməzdi. Üzeyir bəy “Azərbaycanda musiqi təhsili” məqaləsində yazırdı: “Bu məktəb Bakıda iyirmi beş sənəlik uzun bir müddət ömür sürüb müntəzəm bir surətdə yaşadığı halda, qapılarını musiqi təhsili arzusunda bulunan türk balaları üçün daim bağlı saxladı”.

O dövrlər Azərbaycanda musiqi təhsilinin inkişafı üçün gecə-gündüz çalışan Üzeyir Hacıbəyli 1922-ci ildə Bakıda Azərbaycan Dövlət Türk Musiqi məktəbini açmışdı. Məktəbin yaradılmasında məqsəd musiqi sənəti sahəsində, xüsusilə də Şərqi musiqisi sahəsində milli kadrların yetişdirilməsi idi. Məktəb açılanda fortepiano, vokal, muğam, musiqi nəzəriyyəsi və milli alətlər şöbələri fəaliyyət göstərirdi. Məktəb 1924-cü ildə orta-ixtisas musiqi təhsili müəssisəsi statusu qazanaraq Azərbaycan Dövlət Türk Musiqi Texnikumu adlanır. Üzeyir Hacıbəyli texnikumda dərs demək üçün Rusiyadan yüksəkixtisaslı musiqiçilər dəvət edir. Texnikumun tələbələri respublikanın sosial-ictimai həyatında yaxından iştirak edir, klublarda, müəssisələrdə konsertlər verirdilər. Nəhayət, 1926-cı ildə texnikum Azərbaycan Dövlət Konservatoriyası ilə birləşir və beləliklə, Üzeyir Hacıbəylinin uzaqgörənliyi nəticəsində respublikada

musiqi təhsili sahəsində üçpilləli sistem yaranır: ibtidai musiqi təhsili, orta və ali musiqi təhsili. Üzeyir Hacıbəyli millətçi damğasından çəkinməyərək məhz azərbaycanlı uşaqlarının, gənclərinin musiqi təhsili almaları üçün xüsusi təhsil müəssisəsi yaradır. O, çox gözəl bilirdi ki, milli musiqinin inkişafı üçün, ilk növbədə, savadlı azərbaycanlı kadrlar lazımdır. Buna görə də Üzeyir bəy “Qoy özümüzünkülər çalsın” deyəndə məhz milli kadrların məktəbə cəlb olunmasının əhəmiyyətini vurğulayırdı.

Beləliklə, Ağabacını texnikumun tar sinfinə, Ruqiyyə bacısını isə kamança sinfinə qəbul edirlər. Ağabacının muğam müəllimi Mirzə Mansur, notla çalmaq üzrə müəllimi Səid Rüstəmov olur. Üzeyir bəy isə ona musiqi nəzəriyyəsindən dərs deyir. Oxumaqla yanaşı o, 44 sayılı məktəbdə öz işinə gedir – müəllimlik edirdi.

Musiqi texnikumunda oxumağa başlaması Ağabacı Rzayevanın həyatında əsaslı dönüş olur. Əvvəla, sevimli müəllimi Üzeyir Hacıbəylinin onun üzərində nəzarəti və daha sonrakı illərdə himayəsi Ağabacıya qol-qanad verirdi. Musiqi tarixindən bəllidir ki, Üzeyir Hacıbəyli bütün tələbələrinə qarşı olduqca qayğıkeş bir müəllim olmuşdur. Ağabacı Rzayeva da onun sevimli tələbələrindən biri idi.

Üzeyir bəy həmin illərdə Azərbaycan incəsənəti üçün yorulmadan çalışır, professional musiqinin ölkəmizdə inkişaf yollarını axtarırdı.

Azərbaycan professional musiqi yaradıcılığının inkişafı ilə bağlı olan mühüm problemlərdən biri də musiqidə çoxsəsliliyin tətbiqi idi. Çoxsəsliliyin tətbiqi isə böyük ifaçı kollektivlərinin yaradılması ilə həyata keçə bilərdi. Hələ 1920-ci ildə “Şərq konsert ansambli” yaradılmışdı ki, həmin ansambl notsuz, hafizə ilə çalırdı. Bu illərdə Üzeyir Hacıbəyli tarın yenidən qurulması üzərində iş aparırdı və tar üçün təcridən notlu repertuar yaradırdı. Tarın yenidən qurulması, onda temperasiya

quruluşunun yaradılması orkestrdə əsas yeri tutan bu alətdə Avropa musiqi əsərlərini çalmağa imkan verirdi.

Bir-birinin ardınca yeni musiqi kollektivləri yaranan Üzeyir Hacıbəyli 1931–32-ci illərdə Azərbaycanda ilk dəfə notla çalan Xalq Çalğı Alətləri Orkestrini təşkil etdi. Bu kollektiv Azərbaycan Radio Komitəsində yaradıldı. Xalq Çalğı Alətləri Orkestrinin ilk dirijoru Üzeyir Hacıbəyli özü oldu.

Tez bir zamanda Xalq Çalğı Alətləri Orkestri üçün klassik musiqidən çoxlu köçürmələr edilir, orijinal əsərlər bəstələnir, əsasən, xalq mövzularında fantaziyalar, mahnılardan, rəqslərdən çevrilmələr yazılır.

Sonralar bu kollektivin başına Üzeyir Hacıbəyli öz tələbəsi olan Səid Rüstəmovu gətirir. Səid Rüstəmov da 30 ildən artıq kollektivin rəhbəri və dirijoru kimi fəaliyyət göstərir.

1935-ci ildə Üzeyir Hacıbəyli Ağabacını bu orkestrə qəbul edir və onu birinci tarlar qrupunda oturdur. Ağabacı Rzayeva tam professional bir musiqiçi kimi ömrünü sevdiyi sənətinə həsr edir. 1936-cı ildə Ağabacının musiqi texnikumunun kamança sinfində oxuyan bacısı Ruqiyyə də Üzeyir bəyin təklifi ilə orkestrə qəbul edilir.

Azərbaycanın musiqi həyatında 1938-ci ilin çox böyük əhəmiyyəti vardır. Həmin il Moskvada Azərbaycan incəsənətinin ongunlüyü keçirilirdi. Bu ilk ongunlük idi ki, Azərbaycan musiqisi, Azərbaycan sənəti paytaxt tamaşaçıları qarşısında öz hesabatını verməli idi. Ən məşhur kollektivlər, ən tanınan solistlər, bir sözlə, Azərbaycanın qaymaqları Moskva şəhərinə toplanmışdı. Dahi Üzeyir Hacıbəylinin “Koroğlu” operasının ilk tamaşası, unudulmaz sənətkar Bülbülün çıxışları, Şövkət Ələkbərova, Xan Şuşinski kimi xanəndələrin bu ongunlükdə iştirakı Moskva dinləyicilərinin qəlbini fəth edə bilmişdi. Proqramlarda Azərbaycan radiosunun Xalq Çalğı Alətləri Orkestrinin konsertləri əsas yerlərdən birini tuturdu. Konsertlərdə bu kollektiv Üzeyir Hacıbəylinin orkestr üçün bəstələdiyi “Şur”

Ağabacı Rzayevanın babası tarzən Mirzə Fərəc

və “Çahargah” fantaziyaları ilə yanaşı, geniş bir proqramla təmsil olunurdu. Orkestrin imkanları o qədər yüksək idi ki, on-günlük zamanı Üzeyir Hacıbəylinin “Arşın mal alan” operetasının orkestr partiyası xalq çalğı alətləri üçün uyğunlaşdırılaraq kollektiv tərəfindən ifa olunmuşdu. Xalq Çalğı Alətləri Orkestrinin üzvləri arasında Azərbaycanın gənc musiqiçiləri Ağabacı Rzayeva və onun bacısı Ruqiyyə xanım da var idi. Hər iki bacı ilk dəfə olaraq Moskvanın möhtəşəmliyini görmüşdülər. Əlbəttə ki, aldığı təəssürat Ağabacıya çox yaxşı təsir etmiş, təhsilini, yaradıcılığını davam etdirmək üçün qol-qanad vermişdi.

Moskvadan qayıdıandan sonra dərəcə gedən Ağabacı artıq tarını sinəsinə basıb məhəllələrindən sıxıla-sıxıla keçmir, başını dik tutub, qürur hissi ilə yoluna davam edirdi. Əvvəllər ona rişxəndlə baxan qonşuları indi öz qızlarını Ağabacı kimi musiqiçi olmaqdan ötrü atası İsmayıl kişinin yanına gətirirdilər.

Ağabacı Rzayevaya 1939-cu ildən texnikumda dərəcə saatları verməyə başlayırlar. O, tələbələrə not ilə çalmağı öyrədirdi. Həmin ildə onu ictimai işlərə də cəlb edirlər. Oxuduğu mək-

Ağabacı Rzayeva (sağdan birinci) bacıları ilə, 1937-ci il

təbdə bacarığını, fəallığını görərək Ağabacını rayon Sovetinə deputatlığa təqdim edirlər. İlk ictimai işində dərin məsuliyyət hiss edən Ağabacı tez-tez seçiciləri ilə görüşür, onların ərizə və şikayətləri ilə tanış olurdu.

1940-cı ildə Ağabacı Rzayeva musiqi texnikumunu bitirir və konservatoriyanın hazırlıq kursuna daxil olur. Eyni zamanda onu notla tar dərəcə deməkdən ötrü musiqi texnikumunda müəllim kimi saxlayırlar. 1940–1960-cı illərdə Ağabacı Rzayeva bu texnikumun müəllimi kimi fəaliyyət göstərir.

Bu illərdə qardaşı Nəsir Azərbaycan ordusunun əsgəri kimi Vətənə borcunu verirdi. Bir gün ondan gələn məktubun arasından Nəsinin yazdığı “Vətən” şeiri çıxır. Qardaş həsrəti, Vətən məhəbbəti Ağabacıda dərin hislər oyadır. İlhamı gələn gənc qız bu sözlərə mahnı bəstələyir. İlk əsərini – xalq çalğı alətləri üçün “Gənc vətənpərvərlər marşı”nı yazır. Əsəri orkestrdəki yoldaşlarına göstərir. Onlar marşın musiqisini bəyənərək yavaş-yavaş onu məşq etməyə başlayırlar. Amma Ağabacı bu əsəri müəllimi Üzeyir bəyə göstərməyə cəsarət etmir. Amma

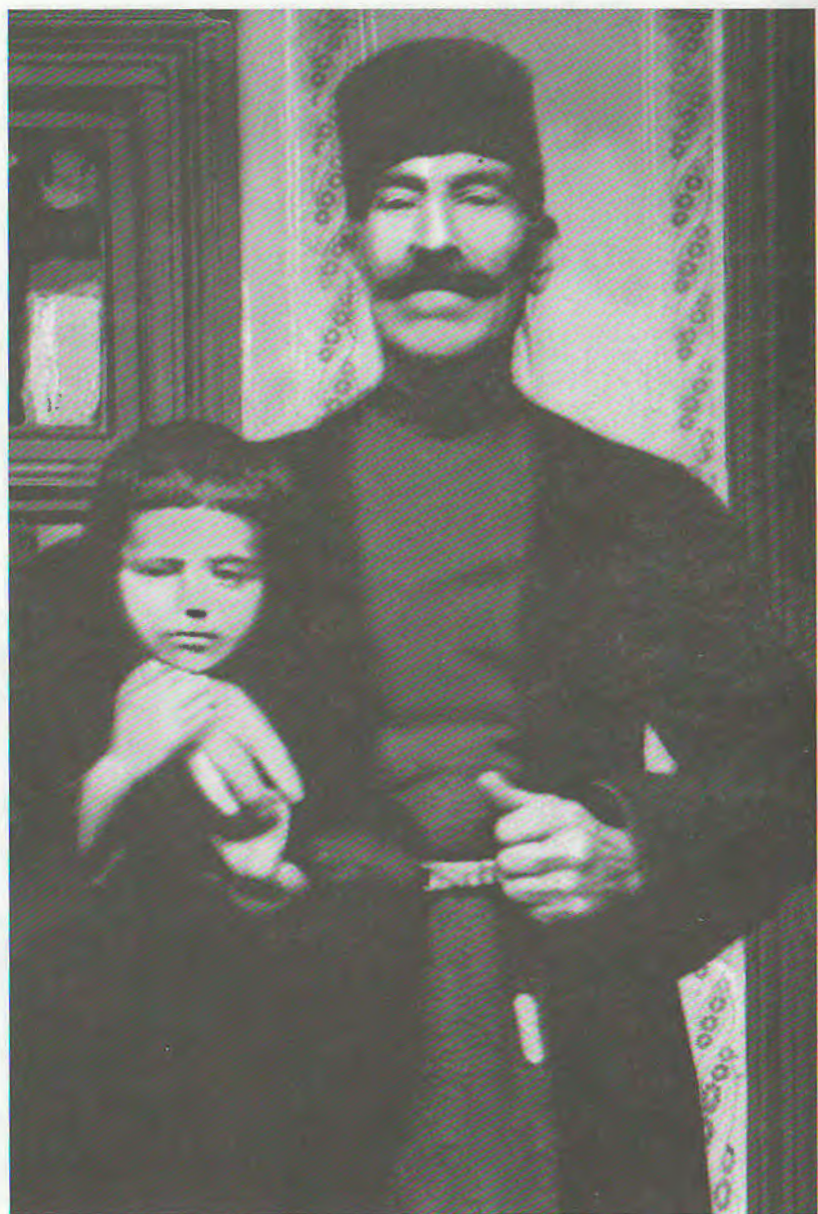

Ağabacı Rzayevanın atası İsmayil Rzayev, 1914-cü il

Bəstəkarın anası Xirdaxanım

İsmayil Rzayev
KİTABXANA
Respublika Uzun
F. Köçəri adına

Bəstəkar babası ilə birlikdə

Ağabacı Rzayeva, 1929-cu il

Ağabacı Rzayeva, 1944-cü il

Ağabacı Rzayeva 44 Ne-li məktəbin şagirdləri ilə, 1934-cü il

Masşağa kənd məktəbinin üçüncü buraxılışı. Yuxarıdan, soldan birinci Ağabacı Rzayeva, 1933-cü il

tez bir zamanda “Gənc vətənpərvərlər marşı”nın musiqisini eşidən Üzeyir bəy müəllifin kim olduğunu öyrənir. Ağabacı Rzayevanın bacısı Ruqiyyə xanım xatirələrində yazıb: “Üzeyir bəy tələbəsinin “Marş” əsərini dinləyəndən sonra onun musiqisini çox bəyənir, Ağabacını yanına çağırtdıraraq, “Sən sübut etdin ki, qadın da bəstəkar ola bilərmiş” sözlərini deyir və ona konservatoriyanın bəstəkarlıq şöbəsinə daxil olmağı məsləhət görür”.

Beləliklə, Üzeyir bəyin tələbəsi olan Ağabacı Rzayeva nəinki Azərbaycanda, eləcə də bütün Şərqdə ilk professional qadın bəstəkar kimi onun davamçılarından biri olur. Ağabacı Rzayevadan sonra Hökumə Nəcəfova, Ədilə Hüseynzadə, Şəfiqə Axundova, Elmira Nəzirova Azərbaycan musiqisinin ilk qadın bəstəkarları kimi musiqi tarixinə düşürlər. Adlarını çəkdiyimiz bu qadınlar da Üzeyir bəydən dərslər almış, onun tələbələri olmuşlar.

1941-ci ildə Ağabacı Rzayeva Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının bəstəkarlıq şöbəsinə daxil olur. Konservatoriyada dahi Üzeyir Hacıbəylinin dərslərindən çox şeylər öyrənir. Müəlliminin ona dərslərin birində dediyi: “Xalqını sev, musiqini onun başa düşəcəyi dildə yaz ki, qoy xalq da səni sevsin” sözləri Ağabacı Rzayevanın yaradıcılıq kredoşuna çevrilir.

Ağabacı Rzayevaya konservatoriyada musiqi tarixindən Azərbaycanın ilk musiqişünaslarından olan Xurşud xanım Ağayeva dərslər demiş, sonralar onun müəllimləri arasında Qara Qarayev, Cövdət Hacıyev, Əfrasiyab Bədəlbəyli kimi sınıqlar olmuşdur.

1942-ci ildə onu Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqına üzv seçirlər. Artıq Ağabacı daha məsuliyyətli, daha məhsuldar işləməyə başlayır. Biri-birinin ardınca mahnılar, romanslar yazır. Böyük Vətən müharibəsi zamanı Ağabacı Rzayeva öz istedadını mahnılarda sınaq edir. Onun ilk əsərləri Vətən, onun azadlığı mövzusunda idi. Elə “Gənc vətənpərvərlər marşı”, “Vətən” mahnısı buna bariz nümunədir. 40-cı illərdə bəstələdiyi mahnı-

romanslar arasında Mirvarid Dilbazinin sözlərinə “Partizan oğlu”, “Qəhrəman ananın qəhrəman oğlu” və digərlərini göstərmək olar. Həmin illərdə Azərbaycan Himnini yazmaq üçün müsabiqə elan olunmuşdu. Üzeyir Hacıbəyli ilə birlikdə Ağabacı Rzayeva da müsabiqəyə qoşulmuş və o vaxtlar onun yazdığı Himn də münəşirlər tərəfindən bəyənilmişdi.

VƏTƏNPƏRVƏRLƏR MARŞI
МАРШ ПАТРИОТОВ

Marş tempində. В темпе марша A. B. Rzayeva

Tar

Marş tempində. В темпе марша

Ф-но

1944-cü il Azərbaycanın musiqi tarixində əlamətdar hadisəli bir il olub. Həmin ildə Tbilisi şəhərində Zaqafqaziya Respublikalarının musiqi ongünlüyü keçirilirdi. Ongünlükdə üç respublika ilə yanaşı Sovet İttifaqının məşhur sənətkarları da iştirak edirdilər. Azərbaycanın həmin ongünlükdə böyük bir nümayəndə heyəti ilə təmsil olunurdu və bir çox bəstəkarların əsərləri ilk dəfə məhz həmin ongünlükdə səslənmişdi. Gənc bəstəkarlar Qara Qarayev, Cövdət Hacıyev və Soltan Hacıbəyovun birinci simfoniyları, Fikrət Əmirovun simfonik poeması, Niyazinin “Xatirə” və “Döyüşdə” simfonik lövhələri ilə birlikdə Ağabacı Rzayevanın orkestr üçün yazdığı “Yallı” instrumental əsəri və görkəmli müğənni Bülbülün ifasında “Gözləyirəm, sevgilim” (sözləri Cəfər Xəndanın), “Gözlərin” (sözləri İsmayıl Soltanın), “Dilbərim” (sözləri Zeynal Cabbarzadənin) mahnı-romansları həmin ongünlükdə böyük müvəffəqiyyət qazanmışdı.

1944-cü ildə Azərbaycan Kinostudiyasında ilk qadın bəstəkar Ağabacı Rzayeva haqqında film çəkilir. Filmdə Ağabacı Rzayevanın Cəfər Cabbarlının sözlərinə yazdığı “Azərbaycan” romansı səslənmişdir. Maraqlıdır ki, “Azərbaycan” romansını həmin filmdə Ədilə Hüseynzadə ifa etmişdir. Üzeyir Hacıbəylinin sevimli tələbələrindən biri olan Ədilə Hüseynzadənin çox gözəl səsi var idi. O, eyni zamanda vokalla da məşğul olurdu. Ədilə xanımı royalda gözəl pianoçumuz Asya xanım Zülfüqarova müşayiət etmişdir.

1948-ci ildə Moskvada incəsənətdə formalizm əleyhinə mübarizə başlamışdı. Bəstəkar Vano Muradelinin “Musiqidə formalizm haqqında” məşhur çıxışından sonra Bakıda da bu çıxışı müzakirə edib, bir əsəri tənqid etmək lazım idi. Bəstəkarların, yazıçıların və Mərkəzi Komitə üzvlərinin iştirak etdiyi iclasda Ağabacı Rzayevanın dahi Nizaminin sözlərinə yazdığı “Könlüm” romansını tənqid atəşinə tutaraq qərar çıxartdılar ki, romans repertuardan götürülsün. Halbuki görkəmli müğənni

Bülbülün ifasında “Könlüm” romansı çox sevilirdi və radio dalğalarında tez-tez səslənən bir əsər idi. Bu haqsız tənqid Ağabacı xanıma çox pis təsir etmişdi. Lakin bir neçə ildən sonra haqq yerini tapdı. “Kommunist” qəzetində Mədəniyyət Nazirliyinin belə bir qərarı çap olundu ki, bəstəkar Ağabacı Rzayevanın “Könlüm” romansı vaxtı ilə haqsız olaraq repertuardan çıxarılıb və əsəri yenidən repertuara qaytarmaq lazımdır. Bu, Ağabacı Rzayevanın həyatda rast gəldiyi maneələrdən biri idi. Hələ Üzeyir bəyin sağlığında çoxları onun yazdığı əsərlərin müəlliminin qələminə mənsub olduğunu düşünürdülər. Bu da Ağabacı Rzayevaya çox təsir edirdi. Bir tərəfdən də bu dediqodular onu daha da əzmləndirir, məhsuldar işləyərək bir-birinin ardınca gözəl əsərlər yazırdı.

Ümumiyyətlə, 1948-ci il Ağabacı Rzayeva üçün ağır illərdən biri idi. Ata kimi sevdiyi, daim qayğısını öz üzərində hiss etdiyi, sevimli müəllimi Üzeyir bəyin vəfatı bər kəsi sarsıtdığı kimi Ağabacı xanıma da təsir etmişdi. Sanki yer ayağının altından getmişdi. Bu yoxluğu notlara tökmək, qəlbinin ağrılarını üzə çıxartmaq lazım idi. Ağabacı Rzayeva Üzeyir Hacıbəylinin ölümünün ildönümünə şair Hüseyn Abbaszadənin sözlərinə “Sənin xatirən” qəzəl-romansını yazdı. Bu romansla o, müəlliminin ruhu qarşısında kiçik də olsa öz borcunu vermək istədi.

*Eşqinlə könül vəcdə gəlir, ey gözəl insan,
Hər nəğmə oxunduqca zəkalar qalır heyran.
Sən varlığını musiqiyə verdin əzəldən
Yazmaqda, yaratmaqda, məhəbbətdə, əzizim,
Tapdın sənətin sirrini xilqətdə, əzizim.
El ruhu, elin qüdrəti var hər əsərində,
Odlar diyarın vəsf eylədin nəğmələrində.
Sənsiz də səni yad eyləyir sevdiyin ellər,
İndən belə də yad edəcəkdir bu nəsillər,
Bu köüllər, azad ellər, gənc nəsillər.*

Hörmətli müəllimin Üzeyir Hacıbəyovun əziz xatirəsinə
Светлой памяти дорогого учителя Узеира Гаджибекова

Sənin xatirən
Память о тебе

Musiqisi: Ağabacı Rzayevanın
Sözləri: Hüseyn Abbaszadənin

Moderato

Eşq

qin - la kō - nūl vās - dā gā - lir, ey
 свет - лой люб - ви по - лок кте - бе, Ты

gō - zāl in san.
 всег - да со мной, gō - zāl in
 всег - да со

san.
 мной! Нер nōg - mōn o - xun
 Тво - я ло - ба - я

duq - sa zā - ka lar qa - lir hey -
 пес - ня бу - дит в нас вос - тор - га

ran, qa - lir hey - ran
 свет, вос - тор - га свет,

gō - zāl in san.
 всег - да со мной! San
 Ты

var - h - gi - ni mi - si - qi - yā,
 пос - ви - тил всю жизнь сло - во - боль -

san
 ты

var - li - ğı - mı mı - sı - qı - yə ver - din ə - zəl -
 нос - вл - тлл всю жизнь с ло - бовь - ю му - зы - ке род -

dən, öm - rün o bə - yük mə - na - sı - nı
 ной, вло - жил вне ё ду - ши по - ры - вы

gör - dün ə - zəl dən,
 и меч - ты рас - цвет,

gör - dün ə - zəl dən,
 и меч - ты рас - цвет.

Yaz - maq - da, ya - rat -
 На - ве - ки див - ных

maq - da mə - hək - bət - də,
 пес - нях ты вос - пел - ты вос -

ə - zi - zim, ə - zi - zim.
 пел лю - бовь и мнр.

tap -
в де -

dim
дах son - ə - tin sir - ri -
и в меч - тах от - кры -

ni xil - qət də ə - zi - zim, ə - zi -
вал ты тай - ны кра - со - ты, кра - со -

zim, ə - zi - zim! El ru - hu, e - lin
ты, кра - со - ты, лишь для на - ро - да

qüd - rə - ti var hər ə - sə - rin də Od -
ты тру - дил - ся. Вдох - нов - лен - ный ми, вос -

lar di - ya - rin vəsf ey - lə - din nəğ - mə - lə - rin
пел всем серд - цем, всех ду - шо - ю край лю - би - мый

də, nəğ - mə - lə - rin də. Son -
ты, край лю - би - мый ты. Ты

siz də sə - ni yad ey - lə - yir sev - di - yin il -
с на - ми всег - да, слав - ный не - вец. С на - ми на век

lär. In - dan be - lə də yad e - də - cək - dir bu nə - sil -
ты. Всег - да и всю - ду. слав - ный наш друг. веч - но бу - день.

lär. А... Bu kö - nül - lər a - zad el
жизнь ты! В люд - ских серд - цах, в люд - ских меч -

lär, gənc nə - sil - lər, bu kö - nül lər, lər,
тах, в люд - ских меч - тах, в люд - ских де - лах!

bu kö - nül lər,
В люд ских серд - цах,

Mən bu əsəri rekviyem adlandırardım. Kiçik bir romansda dərin hüzn, kədər, itki, faciə vardır. Romans ardı-arası kəsil-məyən inkişaf üzərində qurulmuşdur. Əsərin orta hissəsində Üzeyir Hacıbəyli harmoniyaları, intonasiyaları, onun "Sevgili canan" qəzəl-romansının ruhu hiss olunur. Bəlkə də, bəstəkar bunu bilərəkdən etmiş, sanki Üzeyir Hacıbəyli ruhunun onun əsərlərində yer almasını göstərmək istəmişdi. Romans ən kədərli muğamımız olan "Segah" ladında yazılmışdır.

Üzeyir Hacıbəyli hələ sağlığında Ağabacı Rzayevanın xalq çalğı alətləri üçün yazdığı əsərlərini dinləyəndən sonra onun orkestr duyumunu çox bəyənməmişdi. Buna görə də Üzeyir bəy özünün "Sənsiz" və "Sevgili canan" romanslarını orkestr üçün işləməyi məhz Ağabacıya tapşırır. Ağabacı gənc olmasına rəğmən bu əsərləri böyük ustalıqla orkestrə uyğunlaşdırır. Partiturada romansın aparıcı melodiyasını isə həzin tembrə malik olan klarnet alətinə həvalə edir. Bu, Üzeyir Hacıbəylinin xoşuna gəlir və o vaxtdan etibarən xalq çalğı alətləri orkestrinə klarnet aləti də daxil olur. Müəlliminin yoxluğundan sonra orkestrdə "Sənsiz"i dinləyən Ağabacının ürəyi ustadının "sənsizliy"ini ömrünün sonuna qədər hiss etmiş olur. 1975-ci ildə Üzeyir Hacıbəylinin ev-muzeyinin açılması qərarı alınanda Ağabacı Rzayeva müəlliminə aid olan materialların toplanılmasında muzey əməkdaşlarına yaxından köməklik göstərir. Özündəki Üzeyir bəyin avtoqrafları ilə olan notları da muzeyə hədiyyə edir.

1919–50-ci illərdə Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının xalq yaradıcılığı bölməsinin üzvləri tez-tez Azərbaycanın rayonlarına gedir, xalq arasında oxunan mahnıları lentə alır, xalq istedadlarını üzə çıxarırdılar. Ağabacı Rzayeva da bu bölmənin fəal üzvü kimi xalq yaradıcılığı evləri ilə sıx əlaqə saxlayırdı. 1950-ci ildə o, Siyəzən, Ağcabədi, Kürdəmir rayonlarına ezam olunur. Məqsəd Bakıda keçiriləcək olimpiada üçün istedadlar seçmək idi. Eyni zamanda xalq yaradıcılığına aid olan materiallar, aşıq musiqisi nümunələri toplamaq, aşıqlar arasında iste-

dadlar axtarmaq lazım idi. Həmin il Gəncə şəhərində aşuqlarla görüş çox maraqlı keçir, oradan Ağabacı Rzayeva xeyli material əldə edir. Bu ezamiyyətlər zamanı Ağabacı Rzayeva bir çox istedadlara kömək əlini uzadıb. Onlara gələcək işlərində öz məsləhətləri ilə dəstək olub.

Salyan rayonunun Mədəniyyət evində gənc bir oğlan öz istedadı ilə Ağabacı Rzayevanın diqqətini çəkir. Bu gənc aşuq, eyni zamanda həm yaxşı tar çalır, həm də muğam, mahnı oxuyurdu. Ağabacı Rzayeva onu Bakıya dəvət edir, musiqi məktəbinə daxil olmasına köməklik göstərir və o, tezliklə xalqın sevimlisinə çevrilir. Həmin gənc məlahətli səsə malik olan, unudulmaz sənətkar Qulu Əsgərov idi. Qulu Əsgərov isə onu professional səhnəyə gətirən Ağabacı Rzayevanı həmişə minnətdarlıq hissi ilə yad edirdi.

1919–50-ci illər bəstəkarın həyatı yaradıcılıqla yanaşı, ictimai işlərlə də yaddaqalan olub. O, üç dəfə – 1950, 1953, 1955-ci illərdə Bakı Sovetinə deputat seçilir. Sonralar, 1963-cü ildə isə Azərbaycanın Ali Sovetinin deputatı olur. Arxiv materiallarından bəlli olur ki, Ağabacı Rzayeva bir deputat kimi çox işlər görmüşdür. Şamaxor rayonundan deputat seçildiyinə görə bu rayonun problemlərini həll etməyə çalışırdı. Şamaxor musiqi məktəbinin binası yox idi. Bir deputat kimi o, bina üçün lazımı yerlərə müraciət etmiş, məqsədinə nail ola bilmişdi. Şamaxor rayonundakı Leninkənd Mədəniyyət evinin nəfəs alətləri orkestrini bağlamaq istəyəndə Ağabacı Rzayeva rayon İstehsal İdarəsinin rəisi Süleymanova və rayon ideoloji şöbə müdirinə məktubla müraciət etmiş, orkestrin bağlanması üçün yol veril-məzliyi barədə əsaslı dəlillər gətirmişdi. O, orkestrin kəndin mədəni həyatında və gənclərin tərbiyə işində böyük əhəmiyyətinin olduğunu göstərmişdi. Azərbaycan hökumətinin ideoloji məsələlərə böyük əhəmiyyət verdiyini, Mərkəzi Komitənin iyun Plenumunu əsas gətirib, onun qərarlarını hər yerdə həyata keçirməyi tövsiyə etmişdi. Əlbəttə ki, belə bir deputat müraciətindən sonra Allahverdi Mehdiyevin (skripkaçı Bayan-

dur Mehdiyevin atası) rəhbərlik etdiyi nəfəs alətləri orkestri fəaliyyətini davam etdirmişdi.

Bəstəkar, həmçinin Azərbaycan SSR İctimai Təminat naziri Zülfiyyə xanım Seyidməmmədovaya seçicisi, 25 yaşlı Əliyev Vahid Mikayıl oğlunun vəziyyətilə bağlı məktub göndərmiş, ona köməklik göstərməsi üçün müraciət etmişdir. Məktubdan görünür ki, Ağabacı Rzayeva Əliyev Vahidi xəstəxanada ziyarət etmiş, ailə vəziyyəti ilə maraqlanmış, 1-ci qrup əlil olduğunu bilib ona köməklik göstərmişdir. Bu səpkidə olan məktub və müraciətlərin sayı olduqca çoxdur.

Ağabacı Rzayevanın məktubundan:

“Əziz Şəfiqə Ələkbərovaya!

Məktubunu alıb oxudum. Mənə çox təsir elədi. Sənin halına çox acıdım. Məktubunu Ali Sovetin hüquq şöbəsinə verib xahiş etdim ki, sənin vəziyyəti nəzərə alsınlar”.

Ağabacı Rzayevanın 15 sentyabr 1964-cü il tarixli məktubundan:

“Şamaxor rayon İcraiyyə Komitəsinin sədri yoldaş Məmmədovaya

Şamaxor rayonu Sabirkənd Soveti Zəyəm stansiyası sakini Əliyev Məmməd İbrahim oğlunun mənə göndərdiyi məktubdan məlum olmuşdur ki, onun yaşayış şəraiti çətinidir. Çıxılmaz vəziyyətdə qalmışdır. Onun yaşadığı ev uçulduğundan, həmin ev ictimai mülkiyyətə mənsub olduğundan təmir edilməsi üçün Əliyev Məmmədin tikinti materiallarına ehtiyacı var. Məktubu 15 sentyabrda almışam. Xahiş edirəm bu məsələni yerində yoxlayıb ona lazımı köməklik edəsiniz. Əliyev Məmmədin vəziyyəti ilə yaxından tanış olmaq üçün onun ərizəsini sizə göndərirəm. Bu məsələ üzrə gördüyünüz tədbirlər haqqında mənə xəbər verməyinizi xahiş edirəm”.

Hörmətlə, 309 nömrəli Leninkənd seçki dairəsindən deputat Ağabacı Rzayeva”

“Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı Ağabacı Rzayeva yoldaşa

Sizin 15 sentyabr 1964-cü il tarixli məktubunuza cavab olaraq bildiririk ki, Zəyəm kənd sakini Əliyev Məmmədin yaşadığı mənzilin vəziyyətini yoxladıqda müəyyən edildi ki, həmin bina Sabirkənd Sovetinin balansında olan binalardandır. Binaanın təmiri üçün Sabirkənd Soveti tərəfindən smeta tərtib edilib, yaxın gələcəkdə təmirə başlanacaqdır. Bu barədə şikayətciyə məlumat verilmişdir.

Şamxor RİK sədri Y.Məmmədova”.

1965-ci ildə Ağabacı Rzayeva bəstəkar həmkarı İsmayıl Quliyevlə birlikdə Həzi Məmmədovun librettosu əsasında “Höcət eləmə” musiqili komediyasını yazır. Əsər Şıxəli Qurbanov adına Azərbaycan Dövlət Musiqili Komediya Teatrında müvəffəqiyyətlə tamaşaya qoyulur. Üç pərdə, beş şəkildən ibarət olan bu əsərin quruluşçu rejissoru Əliheydər Ələkbərov, dirijoru Kamal Məmmədov, rəssamı Altay Seyidov idi. Əsərdə teatrın aparıcı aktyorları Əzizağa Qasimov, Hacıbaba Bağırov, Səyavuş Aslanov, Lütfəli Abdullayev, Məmmədsadiq Nuriyev, Nəcibə Behbudova, Şəfiqə Qasimova, Mobil Əhmədov və başqaları iştirak edirdilər. Əsərdə uşaq oyuncaqları fabrikində çalışan əmək adamlarının fəaliyyəti, onların nəcib arzu və istəkləri, məhəbbəti və cəmiyyətimizdəki yeniliyə, inkişafa mane olan bəzi insanların obrazları əks olunmuşdu. Əsərin musiqisi hadisələrlə üzvi surətdə bağlı olub, ayrı-ayrı obrazların əhvali-ruhiyyəsini düzgün əks etdirirdi. Bəstəkarlar operetta janrına xas olan ariya, duet, rəqs və rəqitativlərdən çox bacarıqla istifadə edə bilmişdilər. Bu, istər lirik əhvali-ruhiyyəli vokal nömrələrdə, istərsə də satirik obrazların musiqi xarakterində öz əksini tapmışdı.

Азербайжан ССР Мәдәнијәт Назирлији

АЗӘРБАЈЧАН ДӨВЛӘТ МУСИГИЛИ
КОМЕДИЈА ТЕАТРЫ

Мәтнi һәзи Мәммәдовун

Мусигиси – Ағабачы Рзајева
(Азәрб. ССР әмәкдар
инчәсәнәт һадими) вә
Исмајыл Гулијевиндир.

ҺӨЧӘТ ЕЛӘМӘ

3 пәрдә, 5 шәкилдә мусигили комедија.

Гурулушчу режиссор

– Әлиһејдәр Әләкбәрөв
(Азәрбајжан ССР әмәк-
дар артисти)

Дирижор

– Камал Мәммәдов

Рәссам

– Алтај Сәидов

Балетмејстр

– Татевос Саркисјан

БАКЫ – 1965-чи ил

“Bakı” qəzetinin 3 noyabr 1965-ci il tarixli nömrəsində musiqişünas Xanlar Məlikov musiqili komediyaya həsr olunmuş məqaləsində yazırdı: “Əsəri komediyanın həyatsevər musiqisi olduqca zənginləşdirir. Azərbaycan xalq yaradıcılığına yaxın olan bu musiqi özünün sadəliyi ilə seçilir. Eyni zamanda melodiyaaların plastikliyi, işıqlılığı və iti rəqs ritmləri əsərin musiqisini dinləyiciyə sevdilir. Təkcə solo nömrələr və duetlər deyil, həmçinin xor, rəqs musiqiləri də mahnı formasına yaxınlığı ilə geniş dinləyici təbəqəsinin qəlbinə yol tapır.

Bütün musiqili komediya boyu Ağabacı Rzayevanın “Kukla” uşaq mahnısının melodiyası eşidilir. Bu melodiya əsərin uvertürasında, xor və rəqs nömrələrində səslənir”.

“Kukla” uşaq mahnısının əsərdə səslənməsi heç də təsadüfi deyil. Çünki komediyadakı hadisələr uşaq oyuncaqları fabrikində baş verir. Ümumiyyətlə, Ağabacı Rzayevanın “Kukla” uşaq mahnısının taleyi çox uğurlu olmuşdur. Bu mahnı yarandığı gündən populyar olmuş və bu günə qədər uşaqların sevimli mahnısı olaraq qalmışdır.

Ağabacı Rzayevanın yaradıcılığında uşaq musiqisi əhəmiyyətli yerlərdən birini tutur. Bəstəkar gənc dostları olan məktəbliləri, kiçikyaşlı uşaqları unutmayaraq onlar üçün biribirindən gözəl mahnılar yazmışdır. “Kukla”, “Qaranquş”, “Pioner qalstuk”, “Bakı metrosu”, “Sabahın ustaları”, “Vətənimiz”, “Ağ göyərçinim”, “Balaca kapitan”, “Qərənfiləm mən” və s. mahnılar bu günə qədər öz əhəmiyyətini itirməyib, məktəb proqramlarında layiqli yerini tutub və uşaqların sevimli mahnılarına çevriləblər. Çünki bəstəkar Ağabacı Rzayeva bu mahnıların musiqisini uşaqların anladığı, yadda saxlaya biləcəkləri tərzdə yazıb. Mahnılar melodiyaalarının gözəlliyi ilə onları özünə cəlb edib. O, şairə Mirvarid Dilbazi ilə birlikdə uşaqlar üçün “Günəş eşqi” adlı musiqili tamaşa da yazmışdır.

Mahnı janrı musiqinin mürəkkəb formalarından biridir. Çünki kiçik bir əsərdə böyük fikir ifadə etməyi hər bəstəkar

bacarmır. Mahnı janrının öz formaları, öz üslubları var. Bəstəkar Ağabacı Rzayevanın yaradıcılığının əsas və ən böyük bir qolunu mahnı və romanslar təşkil edir. Onun yazdığı hər bir mahnı, hər bir romans ilk ifasından xalq tərəfindən sevilib, dillər əzbəri olub. Müəlliminin – dahi Üzeyir bəyin ona tövsiyəsi olan: “Xalqın başa düşəcəyi dildə yaz, qoy xalq da səni sevsin” – sözləri onu yaradıcılığı boyu müşayiət etmiş, həmin sözlərə sadıq qalmışdı. Ağabacı Rzayevanın hər bir mahnısının melodiyası, hər bir romansının akkordları çox sadə, eyni zamanda sadə olduğu qədər də dərin məzmunlu idi.

Ağabacı Rzayeva ən gözəl vokal silsilələri yaradıcılığının çiçəkləndiyi bir dövrdə bəstələmişdi. O, Nizami Gəncəvi, Məhəmməd Füzuli, İmaməddin Nəsimi, Molla Pənah Vaqiflə yanaşı, rus klassiklərindən Aleksandr Puşkin, Mixail Lermontov və Nikolay Nekrasovun sözlərinə də (xalq şairi Məmməd Rahimin tərcüməsində) romanslar (“Oxuma, gözəl”, “Qara gözlər”, “Yuxu”, “Şaxta” və s.) yazıb. “Oxuma, gözəl” romansının maraqlı yazılma tarixçəsi var. Dahi rus şairi Aleksandr Sergeyeviç Puşkinin yubileyi münasibətilə bəstəkarlar arasında onun sözlərinə yazılmış əsərlərin müsabiqəsi elan edilmişdi. Həmin müsabiqəyə bir çox Azərbaycan bəstəkarı əsər təqdim etmişdi. Qalib əsərlər arasında Qara Qarayevlə yanaşı, Ağabacı Rzayevanın Puşkinin sözlərinə yazdığı “Oxuma, gözəl” romansı da var idi.

Qeyd etmək lazımdır ki, Puşkinin “Oxuma, gözəl” şeirinə bir çox klassik rus bəstəkarları müraciət etmişdilər. Raxmaninovun, Balakirevin bu sözlərə yazılmış romansları məşhur idi. Bəlkə də, Raxmaninovun hamını heyran edən romansı Ağabacı Rzayevaya da təsir etmiş və o, Puşkin poeziyasına xas olan klassik rus şeirinin sözlərinə Azərbaycan xalqının ruhunu oxşayan incə melodiya bəstələyərək orijinal bir əsər yaratmışdı. Romansın ilk ifaçısı SSRİ xalq artisti Firəngiz Əhmədova olub. Səsləndiyi gündən əsər nəinki Azərbaycanda, eləcə də

onun hüdudlarından uzaqlarda tanınmış, sevilmiş və bu gün də vokalçıların repertuarında öz layiqli yerini qoruyub saxlamışdır.

Klassik şairlərimizdən Məhəmməd Füzuli, Mirzə Şəfi Vazeh, Mirzə Fətəli Axundov, Natəvan, Heyran xanım, Mirzə Ələkbər Sabir, Səməd Vurğun, Mikayıl Müşfiq və başqalarının şeirlərinə yazılan romanslar arasında “Afəti cansan mənə”, “Zülfü pərişan olmasın”, “Əsiriyəm bir dilbərin”, “Yarə yetişsin”, “Qəzəl” və digərləri xalqın sevimli əsərlərinə çevriliblər.

Görkəmli Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzulinin 400 illik yubileyinə Ağabacı Rzayevanın yazdığı “Afəti cansan mənə” romansına diqqət verək:

*Afət olsan da, könülsən, cismisən, cansan mənə
Mən sənə dostam, nədir illət ki, düşmənsən mənə.
Şamsan, atəşsən, olmaz ki, gəzəm səndən uzaq
Qəlbimə nur bəxş edən bir mahi tabansan mənə.
Həsrətindən şam kimi yandıım gözəl, bir halda ki,
Sən işıqlı bir səhərsən, afəti cansan mənə
Ey Füzuli! Eşqidə tək sən çəkirsən qüssəni,
Öylə isə sən şərki dərdi hicransan mənə.*

Müəllif romansın son beytini müşayiətsiz, ifaçının solo-sunda verərək əsərin dramaturgiyasını daha da qabardır. Ağabacı Rzayevanın mahnılarının məzmunu, quruluşu və forması olduqca müxtəlifdir. Biz bu əsərlərin arasında qəhrəman neftçilərə, kolxoz kəndinə həsr olunmuş, gənclik, sülh, xalqlar dostluğu haqqında mahnılara rast gəlirik. Müasirlik Ağabacı Rzayeva yaradıcılığının əsas mövzusu idi. Ağabacı Rzayeva 10 mart 1964-cü il tarixində “Sovet kəndi” qəzetində nəşr edilmiş “Böyük qayğı” məqaləsində yazırdı: “Daha çox kənd təsərrüfatı məhsulları əldə etmək naminə tarlalarda, fermalarda, ayrı-ayrı təsərrüfat sahələrində yeni müvəffəqiyyətlər qazanan kənd zəhmətkeşləri irəliyə doğru iri addımlar atır. Biz bəstəkarlar da bu cür irəliləyişə laqeyd qala bilmərik. Kənd adamlarını, əmək qəhrəmanlarını öz mahnılarımızda əks etdirməliyik”.

Afəti cansan mənə
Ты моё горе

Musiqisi: Ağabacı Rzayevanın
Sözleri: Füzulinindir
Tərcümə: S. Kurqanovundur

Andante

А - фəт ол - сан да, кө - нүл - сən, сис - ми - сən, сан - сан мə - нə,
Хоть ты и го - ре мо - ё, но я ды - шу толь - ко то - бой.

мəн сə - нə дос - там нə - дир ил - лəт ки, дүш - мən - сən мə - нə.
За что мне ста - ла вра - гом? Я ведь на век вер - ный друг твой.

Şam - san, a - təş - sən,
Ты о - гонь, свет мой.

Şam-san, a - taş - sən, ol - maz ki, gə - zəm sən - dən u - zaq,
 Ты о-гонь, свет мой. Воз - мож - но без те - бя мнебро - дить!

qəl - bi - mə nur bəxş e - dən bir ma - hi ta - ban - san mə - nə,
 В тем-но-те ду - шу мо - ю толь - ко ты смог - ла ос-ве тить.

qəl - bi - mə nur bəxş e - dən bir ma - hi ta - ban - san mə - nə.
 В тем-но-те ду - шу мо - ю толь - ко ты смог - ла ос-ве тить.

Həs-rə - tin - dən şam ki - mi uan - dım,
 Во вла-сти стра - сти сле - пой, вчпых - нул

ah, gə - zəl, bir hal - da - ki, sən i - şiq -
 и вдруг сго - реп све-чой, в час, ког - да

İ bir sə - hər - sən, a - fə - ti şan - san mə - nə. Ey Fə - zu -
 див - ный твой лик встал пре - до мной а - лойза - рей. Ты, Фи - зу -

-lil Eş - qi - də tək sən çə - kir - sən qüs - sə - ni,
ли, о - ди - нок. Бо - лен злой лю - бов - нойтос - кой.

öy - lə i - sə sən şə - ri - kir dər - di hic - ran - sən mə - nə,
Коль э - то так, зна - чит ты му - ку од - ну де - лишь со мной.

Ey Fə - zu - lil Eş - qi - də tək sən çə - kir -
Ты, Фи - зу - ли, о - ди нок. Бо - лен злой лю -

sən qüs - sə - ni, öy - lə i - sə sən şə - ri -
Бов - нойтос - кой. Коль э - то так, зна - чит ты.

-ki dər - di hic - ran - sən mə - nə, öy - lə i - sə sən şə - ri -
му - ку од - ну де - лишь со мной. Коль э - то так, зна - чит ты.

-ki dər - di hic - ran - sən mə - nə,
му - ку од - ну де - лишь со мной.

Ey Fə - zu - lil
О, Фи - зу - ли!

Bəstəkarın dediklərinin təsdiqini “Tarla dilbəri”, “Qızıl ulduzlu oğlan”, “Abşeron”, “Muğan qızı” və sairə mahnılarında görürük. Yənə həmin məqalədə Ağabacı Rzayeva yazırdı: “Mən bu mahnıları yazmazdan əvvəl ayrı-ayrı kəndlərə gedir, kəlxoçuların həyatı ilə yaxından tanış oluram. Əlbəttə, bu da əsərlərimə öz müsbət təsirini göstərir. Pambıqçı qızlarla görüşüm uzun zaman yadımda qalır. Mahnı bəstələndən zaman bu görüş elə bil ürəyimdə şən melodiylara çevrilir”. “Pambıqçı mahnısı”, “Pambıqçı qızlar” mahnıları, sözsüz ki, bu yazıların təsdiqidir.

Daha sonra bəstəkar yazır: “Yaxşı yadımdadır, Kürdəmir rayonunun qoyunçuluq fermalarında çobanlarla görüşüb, qoyun-quzuların içində gəzib təmiz dağ havası udandan sonra yazdığım “Çoban Qara” mahnısı daha real, daha təsirli çıxdı”.

*Vətən oğlu, Çoban Qara,
Yay sürünü göy dağlara,
Nur saçır Ay yamaclara.
Çal, tütəyin dilə gəlsin,
Azad nəğmənlə gəlsin.
Sürüləri çoxalt, bəslə
Yaylağında sən həvəslə,
Ay çıxanda eli səslə.
Yurdumuzun qəhrəmanı,
Azad elin xan çobanı
Alqışla, gəl bu dövrəni.
Çal, tütəyin dilə gəlsin,
Azad nəğmənlə gəlsin.*

Xalq şairi Mirvarid Dilbazinin “Çoban Qara” şeirinin sözləri çox sadədir. Mahnının musiqisi də sadə, axıcı melodiya malikdir. Çoban bayatısı üzərində yazılan mahnıda təsviri elementlər çoxdur. Elə mahnının girişində musiqi çobanın tütək səsinə imitasiya edən müşayiətlə başlayır. Mahnını dinlədikcə Azərbaycanın ucsuz-bucaqsız çöllərinin mənzərəsi göz önünə gəlir. Belə kiçik bir əsərdə – bir mahnıda söz və musiqi vəhdətinin əksini tapması tərifəlayiqdir.

Ağabacı Rzayeva qəhrəman neftçilərimizi də unutmayıb. Bəstəkarın 50-ci illər yaradıcılığına nəzər salanda görürük ki, o, neftçilərə həsr olunmuş silsilə mahnılar yazıb. Belə mahnılardan “Neftçilər”, “Məzəli neftçi”, “Bizim Fərman” və nəhayət, neftçilər haqqında ən məşhur mahnısı – şair Hüseyn Abbaszadənin sözlərinə bəstələdiyi “Neftçi Qurban” mahnılarını göstərmək olar.

ÇOBAN QARA ЧОБАН КАРА

Sözləri M. Dilbazininindir
Слова М. ДИЛБАЗИ

Musiqisi A. B. Rzayevanınidir
Музыка А. Б. РЗАЕВОЙ

Hərəkətlə, ancaq sakit
Подвижно, но спокойно

F-no

Охумақ
Голос

Və-tən oğ-lu
От - чиз - ны сый,

ço-ban Qa-ra Yayı sū-
чо - бан Ка - ра Ста - до

(II, III куня.)
rū-nū göydağ la-ra,
тuo - e cho - ва в го - рах,

1.
la-ra Nur sa-çır ay
го - рах, вие бе - çır ay
2.
лу - на,

ya-mac la-ra Nur sa-
спа - ла жа - ра. Вие - бе

çır ay ya-mac la-ra
лу - на, спа - ла жа - ра.

hey!
Эй!

Çal-tü tə-yin
Пес - ня' ле - тят,

di - lə gəl - sin, A - zad
чо - бан по - ет. И - зас -

nəğ - mən e - lə gəl - sin
те - с - ням по - ет. И - зас -

Soda
hey!
Әә!

Soda

pp

“Neftçi Qurban” minor tonallığında yazılmış, şən əhvali-ruhiyyəli bir mahnıdır.

*Neftçi Qurban bir oğlandır şirindil,
Gülərzüzlü, safürəkli qəhrəman.
O, bir köhnə dənizçidir elə bil
Bacarıqla neft çıxarır sulardan.*

Nəqarət

*Neftçi Qurban qucağında Xəzərin
Gecə-gündüz buruq qazır hünərlə.
Cavan usta dalğaların qoymundan
Dönür hər gün sahillərə zəfərlə.*

Şair Hüseyn Abbaszadənin sözlərinə yazılmış bu mahnının forması üçhissəlidir. Mahnının oynaq melodiyası, rəvan ritmi qurub-yaradan əmək adamlarını tərənnüm edir. Belə mahnılardan biri də “Muğan qızı” (sözləri Zeynal Xəlilindir) mahnısıdır. Bayatı-şiraz ladı üstündə bəstələnən “Muğan qızı” mahnısının melodiyası variantlıq prinsipinə əsaslanır. Bu mahnı musiqi təhlili üçün ən parlaq, sözün əsl mənasında, klassik nümunədir.

*Buludlar dağılıb, söküləndə dan
Lalədən don geyir, bəzənir Muğan.
Gülür çiçək kimi çöllərdə insan.
Çıxırsan tarlaya sən, Muğan qızı,
Ömrün ömrüm kimi, şən Muğan qızı.*

Nəqarət

*İşlə, qoy bəxtiyar olsun ölkəmiz,
Zəhmətlə, hünərlə fəxr edirik biz.
Alnımız açıqdır, qəlbimiz təmiz.
Gözəlsən, xoşbəxtsən sən, Muğan qızı,
Ömrün ömrüm kimi, şən Muğan qızı.*

NEFTÇİ QURBAN

Sözləri H. Abbaszadəninidir

Musiqisi A. Rzayevanınidir

Oxumaq

Tələsmədən

F-no

Tələsmədən

Neft-çi Qur-ban bir oğ-lan-dır şi-rin-dil, gü-lər üz-lü,

saf-ü-rək-li qəh-rə-man. O bir köh-nə də-niz çi-dir

e-la bil ba-ca-riq-la neft-çi-xa-rır su-lar-dan

su-lar-dan, neft-çi-xa-rır su-lar-dan

Neft-çi Qur-ban qu-ca-ğın-da Xə-zə-rin

ge-cə, gün-düz bu-ruq sa-lir hü-nər-lə.

Ca-van us-ta dal-ga-la-rın qoy-nun-dan

dö-nür hər gün sa-hil-lə-rə zə-fər-lə. zə-fər-lə.

sa-hil-lə-rə zə-fər-lə. Ah, zə-fər-lə.

The first page of the musical score features a vocal line and a piano accompaniment. The vocal line is written in a treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 2/4 time signature. The piano accompaniment is written in a grand staff (treble and bass clefs). The lyrics are in Azerbaijani and Russian. The music is characterized by a steady piano accompaniment and a melodic vocal line.

MUGAN QIZI ДОЧЬ МУГАНИ

Sözləri Zeynal Xəlil

Слова ЗЕЙНАЛ ХАЛИЛА

Musiqisi A. Rzayevanındır

Музыка А. РЗАЕВОЙ

Oynaq. Игриво

Oynaq. Игриво

F-но

Bu-lut-lar-da-ğı-lib, sə-kü-lan-də-dan
За-ря пер-вым ху-чом ос-ве-та-ла-ривь

La-la-dən doğe-yir. bə-zə-nir Mu-ğan. niç Mu-ğan.
И па-де-ля на-рях из пєс-тов Му-гanh. тов Му-гanh.

The second page of the musical score continues the vocal line and piano accompaniment. It includes a section for the 'Oynaq' (playful) tempo, marked 'Игриво'. The piano part features dynamic markings such as 'f' (forte) and 'meno' (diminuendo). The lyrics continue in both Azerbaijani and Russian. The music maintains the same key signature and time signature as the first page.

Gü-lür çî-şək ki-mi çö-lər - də in-san Çî-xır-san
Ты рань-ше всех уста-ешь, в по-ле вновь я-лешь. Труд-на гра-

tar-la-ya sən Mu-ğan qızı, Öm-rün öm-rün ki-mi
да тво-я, о, Му-га-ни дочь, В нем о-тра-да тво-я.

sən Mu-ğan qızı,
о, Му-га-ни дочь.

İş-lə, qou bəx-ti-yar ol-sun
Воз-вы-ша-ешь сра-ну ты сво-

Əl-kə-miz, Zəh-mət-lə hü-nar-lə fəxr-e-di-rik biz,
им тру-дом, О по-бе-дах тво-их лес-ни мы по-ем.

Al-ni-miz a-çıq-dır, qəl-bi-miz tə-miz. Al-ni-miz
И по-том-ки те-бя по-мя-нут доб-ром. И по-том-

a-çıq-dır, qəl-bi-miz tə-miz. Gə-zəl-sən, xoş-bəxt-sən
ки те-бя по-мя-нут доб-ром. Тво-я до-ля свет-ля,

sən Mu-ğan qızı, Öm-rün öm-rün kimi sən Mu-
о, Му-га-ни дочь, Тво-и слав-ны де-ля. о. Му-

Mahnı üçhissəli sadə formada yazılıb. Əsərin orta hissəsi kulminasiya bölməsini təşkil edir. Zirvədə səslənən orta hissə yeni musiqi materialı üzərində qurulub. Poetik mətn 11 hecalıdır. Mahnının mətninə nəzər saldıqda görürük ki, burada heca bölgüsü 6+5 prinsipinə əsaslanır. Mahnıda kupletin ikinci cümləsi aparıcı, dramaturji rol oynayır. Həmin musiqi materialı interlüdiyada, yəni nəqarətin əvvəlində səslənir. Nəqarətin həcmi digər mahnılarla müqayisədə böyükdür. O sanki əsərin orta hissəsini təşkil edir. Beləliklə, “Muğan qızı” mahnısında qeyri-adi musiqi forması diqqəti cəlb edir.

Ağabacı Rzayeva nədən yazırsa yazsın ürəklə, ilhamla yaradırdı. Xalq yaradıcılığını, el musiqi folklorunu mükəmməl bilən bəstəkar həyatın mənalı günlərini, daha parlaq sabahını görür, bunlara nəğmələr mənbəyi kimi baxırdı. Onun “Telli sazım” (sözləri İsgəndər Coşqunun), “Kəklik” (sözləri Məmməd Arazın), “Evimizə gəlin gəlir” (sözləri Mirvarid Dilbazinin), “Lənkəran bağlarında” (sözləri Fikrət Qocanın) və sair mahnıları buna misaldır.

“Evimizə gəlin gəlir” mahnısının müvəffəqiyyətindən sonra bu mövzuda bir sıra mahnılar bəstələyir. “Toy mahnısı”, “Qız gəlin köçür”, “Barmağıma üzük tax”, “Nişan üzüyü” bu qəbildən olan mahnılardır.

Ağabacı Rzayeva mahnılarının sözlərinə də böyük əhəmiyyət verirdi. O, mahnı yazarkən şairlərlə birlikdə işləməyi xoşlayırdı. Əgər onun mahnılarına diqqət yetirsək, söz və musiqi vəhdətinin şahidi olarıq. Çünki Ağabacı Rzayeva söz sərəfı idi. Təsadüfi deyil ki, bir çox mahnılarının sözləri bəstəkarın özünə məxsusdur. Məsələn, “Durna qatarlı qızlar”, “Bizim səhə milisi”.

Bütün yaradıcılığı boyu mahnı-romans janrının təmizliyini, saflığını qoruyan bəstəkar 1971-ci ildə “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzetində “Janrın tələblərini unutmamaq olmaz” adlı böyük bir problem məqalə ilə çıxış etmişdi. Məqaləsində bir sıra təkliflər irəli sürmüşdü. Bu təkliflərdən biri də mütəmadi olaraq “Romans gecələri” konsertlərinin keçirilməsi idi. Məqalədə olan iradlardan irəli gələrək “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzeti öz səhifələrində müzakirə açmışdı. Ağabacı Rzayevanın məqaləsinin davamı kimi görkəmli müğənnilərimiz Şövkət Ələkbərova, Lütfiyar İmanov öz fikirlərini yazmışdılar. Bəstəkar Tofiq Quliyev, musiqişünas Ramiz Zöhrabov məqalələrində Azərbaycan musiqisində mahnı və romansların nailiyyət və problemləri haqqında öz fikirlərini oxucularla bölüşmüşdülər.

Ağabacı Rzayeva və Elmira Nəzirova, 1949-cu il

Ağabacı Rzayeva Ali Sovetin deputatı olarkən, 1957-ci il

Ağabacı Rzayeva, Əhməd Bakıxanov və musiqiçi həmkarları ilə, 1954-cü il

Ağabacı Rzayeva musiqi texnikumunda dərslər zamanı, 1954-cü il

Ağabacı Rzayeva (soldan ikinci) həmkarları ilə birlikdə

*Səid Rüstəmovun tələbələri.
Ağabacı Rzayeva (sağdan birinci), Səid Rüstəmov,
Hacı Xanməmmədov və başqaları, 1935-ci il*

Ağabacı Rzayeva ailə üzvləri arasında, 1956-cı il

Ağabacı Rzayeva (sağdan birinci) Bastakərlər İntifaqının üzvləri ilə birlikdə, 1948-ci il

*Üzeyir Hacıbəyli dərslər zamanı sevimli tələbələri ilə.
Soldan birinci Ağabacı Rzayeva, Əsrəf Abbasov, Ədilə Hüseyinzadə,
Adil Gəray, Hökumə Nəcəfova, Ağakərim Əliyev,
Hacı Xanməmmədov, Olqa Nikolskaya,
Cahangir Cahangirov, 1946-cı il*

*Üzeyir Hacıbəyli tələbələri ilə birlikdə.
Soldan dördüncü Ağabacı Rzayeva, 1946-cı il*

Solda: Ağabacı Rzayeva, sağda bəstəkar Olqa Nikolskaya

Ağabacı Rzayeva (soldan ikinci) fəal qadınlarla

Sağdan: Şəfiqə Axundova, Ağabacı Rzayeva, Olqa Nikolskaya,
Fəridə Quliyeva, Dmitri Şostakoviç, Ədilə Hüseynzadə,
Elmira Nəzirova, 1959-cü il

Ağabacı Rzayeva, 1954-cü il

990 *Handwritten*
 ojnaz-usun *Handwritten* jas Rymuropu *Handwritten* Mya. M. B. Pzabon
 2 *Handwritten* esz. M. R. Casup
 ii pas nuano *Handwritten*

Handwritten
 kivi kivi a jas Rymuro-pu *Handwritten* n. *Handwritten*

Handwritten
 r-zuz Rymuro-pu *Handwritten* Sas-ga r-pum rap-na-pur *Handwritten*

Handwritten
 Sas-ga r-pum rap-na-pur. rap-nap ga-urus ceq-er-cyu. *Handwritten*

Allegro-moderato

Туз копыуш мр н сур Мые. Аб. Рзая
сөз. Агун Баба

1. 2. jaz ax-ma-ııı, kya-tu-rok

es-pun es-pun, jez o-cup. Ha-pa ham-gup, sup-y-pok

mes

uz ko-py-uş m-r-n-sur, uz ko-py-uş m-r-n-sur

Ağabacı Rzayevanın yaradıcılığı təkcə mahnı və romanslarla bitmir. O, bir sıra instrumental əsərlər də bəstələmişdir. Xalq çalğı alətləri üçün “Şənlik süitəsi”, “Rəqs”, “Yallı”, “Cəngi”, simli kvartet üçün variasiyalar, tar, kamança və qaboy üçün pyeslər yazmışdır. Bütün bu əsərlərdə bəstəkarın özünəməxsus dəst-xətti, Ağabacı Rzayeva qələmi öz əksini tapmışdır. Məbnilərində olduğu kimi, instrumental əsərlərinin də qayəsini xalq musiqisinə yaxınlıq, bəzən melodiya, melodik harmoniyalar təşkil edirdi.

Azərbaycanın ilk qadın bəstəkarı olan Ağabacı Rzayeva “Azərbaycanda musiqi sənətinin inkişafında xidmətlərinə görə”, “Əməkdə fərqlənməyə görə”, “Qafqazın müdafiəsinə görə” medalları ilə təltif olunmuşdur. 1950-ci ildən 1958-ci ilədək fasiləsiz olaraq Azərbaycanın rayonlarında keçirilən musiqi olimpiadalarında xalq yaradıcılığının inkişafına kömək etmiş, kadrlar seçmiş, onların Bakıda musiqi təhsili almalarına yardım göstərmişdir.

Bəstəkar 1959-cu ildə “Qırmızı Əmək Bayrağı” ordeni, Azərbaycan Ali Sovetinin Fəxri fərmanları, “Leninin 100 illiyinə” yubiley medalı ilə təltif edilmiş, 1960-cı ildə əməkdar incəsənət xadimi fəxri adına layiq görülmüşdür. 1972-ci ildə anadan olmasının 60 illiyi münasibətilə Ağabacı Rzayeva “Şərəf Nişanı” ordeni ilə təltif olunmuşdur.

Dahi Üzeyir Hacıbəyli yadigarı, Azərbaycanın ilk qadın bəstəkarı, əməkdar incəsənət xadimi Ağabacı Rzayeva 1975-ci il iyul ayının 5-də 63 yaşında Bakıda vəfat etmiş və II Fəxri Xiyabanda dəfn edilmişdir.

Ağabacı Rzayevanın yoxluğuna dözməyən sənət dostu, xalq şairi Mirvarid Dilbazi öz ürək sözlərini aşağıdakı misralarla ifadə etmişdir:

Susdu bülbülümüz

“Gözəl qız, gəl yetər, oxuma belə!”
Oxuma bu həzin, qəmli nəğməni!
Oxuma! Pərişan edərsən məni.
Oxuma könlümün gəl bu çağında,

Susdu bülbülümüz gül budağında
Vaxtından əvvəl...
Gözəl qız, oxuma bu nəğməni gəl!
O incə xilqəti, saf təbiəti
Andıqca gözlərim boşalır, dolur,
Oxuma! Xəyalım pərişan olur.
Susdu bülbülümüz, susdu gül üstə,
Söz yarımçıq qaldı hansı dil üstə?
“Gözəl qız, gəl yetər, oxuma belə!”
Oxuma! Könlümün tabi, təvanı
Dözümü qalmayıb bu acı dərdə...
Təsəllim qalmayıb bu acı dərdə...
Təsəllim budur ki, yaşadar zaman
O bəstəkar qızı bu nəğmələrdə.

AĞABACI RZAYEVA HAQQINDA SƏNƏT DOSTLARININ XATİRƏLƏRİ

Azərbaycanın xalq artisti, bəstəkar
Arif MƏLİKOV

Azərbaycanda sənətiylə hörmət qazanmaq elə də asan məsələ deyil. Əməkdar incəsənət xadimi Ağabacı Rzayeva belə sənətkarlardan – sənəti ilə hörmət qazanan bəstəkarlardan idi. Necə ki onun musiqisi səmimi, təmiz notlar üzərində qurulub, eləcə də onun özü həyatda olduqca sadə, təvazökar insan olub. Onun vokal əsərləri yaşadığı dövrdə də, sonralar da, indi də səslənir və sevilir, Dövlət Radiosunun Qızıl fondunda saxlanılır. Ağabacı Rzayeva kimi sənətkarlar yaddaşlardan silinməməlidir. Çox təəssüf ki, indiyə qədər onun haqqında sanballı bir kitab və yazı yazılmayıb. Biz, yaradıcı insanlar sənətə xidmət edən insanlarıq. Düşünürəm ki, bəstəkarın xatirəsini ilk növbədə həmkarları əziz tutmalıdır.

O dövrün bəstəkarları sənətlərini təmiz saxlayıblar. Həm söz, həm intonasiya, həm də melodiya Azərbaycan musiqisi onların qələmindən təmiz çıxıb. Bu baxımdan Ağabacı Rzayeva yaradıcılığı buna bariz nümunədir və o, bəstəkar adını daşımağa yüz faiz layiq olan bir insandır.

Azərbaycanın xalq artisti, bəstəkar
Şəfiqə AXUNDOVA

Ağabacı Rzayeva çox təmkinli və istedadlı xanım, Azərbaycanın ilk qadın bəstəkarı, dahi bəstəkar Üzeyir Hacıbəylinin sevimli tələbələrindən biri olub. Biz hər ikimiz Üzeyir Hacıbəylinin yetirmələriyik. Üzeyir bəy Ağabacıya son dərəcə yüksək qiymət verirdi. Çünki o həm onun ilk tələbəsi idi, həm də çox çalışqan bir qız idi. Üzeyir bəyin Azərbaycan musiqisinin inkişafı üçün böyük arzuları var idi. Bunlardan biri də Azərbaycanda qadın bəstəkar kadrların yetişdirilməsi idi. Bizə tövsi-

yələr verir, əsərlərimizi dinləyir, bizi həvəsləndirirdi. Əlbəttə ki, onun sevimli tələbəsi olan Ağabacı hər zaman müəlliminin yanında olur, onun dərslərini, verdiyi məsləhətləri bava kimi, su kimi qəbul edirdi. Elə biz də onun kimi müəllimimizin kölgəsinə çevrilmişdik. Mən Ağabacı Rzayeva ilə Tbilisi şəhərində keçirilən “Zaqafqaziya bəstəkarlarının musiqisi” dekadasında iştirak etmişəm. Tbilisidə onun əsərlərinin uğuruna şahid olmuşam. Ümumiyyətlə, həmin dekadada Azərbaycan bəstəkarlarının əsərləri böyük bir müvəffəqiyyət qazandı. Ağabacı çox böyük ürəyə malik, sadə, təvazökar bir qadın idi. Deyə bilərəm ki, hamı onu sevir, hörmət edirdi. Çünki o, hər kəsə kömək əlini uzadan, paxıllıq hissindən uzaq bir insan idi. O həm böyüklər, həm də uşaqlar üçün saysız-hesabsız əsərlər yaratmışdır. Onun mahnılarında melodiya var, həzinlik var. Bu əsərlər Azərbaycan musiqisində layiqli yerlərdən birini tutmuşdur.

Ağabacı Rzayeva, Ədilə Hüseynzadə, Hökumə Nəcəfova və mən Üzeyir bəyin tələbələri olmuşuq, onun tərbiyəsini görmüşük. O bizə xalqa yaxın dildə yazmağı tövsiyə edərdi. Biz də öz yaradıcılığımızda onun qoyduğu yolu davam etdirməyə çalışmışıq. Mən yenə də öz müəllimim haqqında demək istədim ki, o bizə qarşı son dərəcə diqqətli idi və hətta bizə cibindən tələbə təqaüdü də verirdi. Yaxşı yadımdadır, bir dəfə sinifdə soruşdu ki, rəngin niyə belə solğundur? Utandım səbəbini deməyə. O, məsələnin nə yerdə olduğunu başa düşmüşdü. Üzeyir bəy yanındakı siyirtmənin gözünü açıb, mənə yağ, pendir, çörək yedirtməmiş dərs keçmədi. Bu da Üzeyir Hacıbəylinin tələbələrinə olan diqqət və qayğısının bir nümunəsidir. Əlbəttə ki, belə bir insanlıq və professionallıq məktəbi keçən Ağabacı Rzayeva istər yaradıcılığında, istərsə də həyatda öz müəlliminin layiqli davamçısı olmalıydı.

Ağabacı Rzayevanın Azərbaycan musiqisi üçün gördüyü işlər diqqətəlayiqdir, çünki Azərbaycanda ondan əvvəl qadın bəstəkar yox idi. İlk qadın bəstəkarlarımız Ağabacı Rzayeva və Ədilə Hüseynzadə olublar ki, onlar da ömürlərinin sonundak peşəkar əsərlər yaradıblar və adları qızıl hərflərlə Azərbaycanın musiqi tarixinə həkk olunub.

Ağabacı Rzayeva çox sadə, insanlarla münasibətdə mülayim və mehriban bir insan idi. O, musiqi yazmaqdan başqa Musiqi Texnikumunda (hazırkı Musiqi Kolleci) tar dərsi deyirdi. Özü də məşhur tarzən, babası Mirzə Fərəcin və atası İsmayılın məktəbini keçmiş, sonra isə Səid Rüstəmov və Mirzə Mansurdan dərs almışdı.

Çox maraqlıdır ki, Ağabacı musiqi həyatına başlayan gündən həmkarları arasında hörmət qazanmışdı. Qara Qarayevin ona olan böyük hörmətinin şəxsən şahidiyəm və Ağabacı Rzayeva da ona olan yaxşı münasibəti sonadək itirmədi. Məclislərdə Üzeyir bəyin və Qara müəllimin yanında hər zaman Ağabacı Rzayevanı görmək olardı. Niyə? Çünki onun musiqisi çox təbii musiqiydi, bəstələri ata-babasının ifaçılıq sənətindən bəhrələnən sənət əsərləri idi. Bununla bərabər onun saf qəlbi, həssas ürəyi və təvazökarlığı var idi.

Yazdığımız əsərlər və məşğul olduğumuz estetikalar arasında gecə-gündüz kimi fərq olsa da, Ağabacı Rzayevaya həmişə böyük hörmətim olub. Onun yaratdığı musiqilər bu gün də qulağımdadır. Onun “Neftçi Qurban”, “Çoban Qara” mahnıları, uşaqlar üçün yazdığı “Kukla” və digər mahnıları nəyə desən dəyər.

Bu əsərlərlə bərabər Ağabacı Rzayeva Azərbaycan romanının da əsasını qoyanlardandır. Musiqinin bu mürəkkəb janrında yaratdığı romanslar çox peşəkar və yaddaqalandır. A.S.Puş-

kinin 150 illik yubileyi ərəfəsində fərqli üslubda yazdığı, gözəl musiqi incəlikləri və intonasiyaları ilə seçilən “Oxuma, gözəl” romansını qeyd etmək istərdim. Hələ mən xalq çalğı alətləri orkestri üçün yazdığı əsərləri demirəm. Bu əsərlər sadəliyi və harmonik dilinin düzgünlüyü ilə dinləyiciləri valeh edir.

Çox təəssüf ki, Ağabacı Rzayeva yaradıcılığı bu günə qədər təhlil olunmayıb.

Azərbaycanın xalq artisti, bəstəkar
Musa MİRZƏYEV

Ağabacı Rzayevanı hələ Musiqi Texnikumunda oxuduğum tələbəlik illərimdən tanıyırdım. O, tar sinfinin müəllimi idi.

Ağabacı Rzayeva Üzeyir bəyin sevimli tələbəsi və dahi bəstəkarın məktəbinin ən parlaq nümayəndəsi idi. O, Azərbaycanın ilk qadın bəstəkarı idi. Üzeyir Hacıbəyli həyatdan gedəndən sonra onun tələbələri müxtəlif müəllimlərin sinfinə bölündü və əksəriyyəti, məsələn, Ədilə Hüseynzadə və Hacı Xanməmmədov yenidən imtahan verib bəstəkarlıq sinfinə daxil oldular. Hətta tələbələrdən bəziləri təhsillərini təkrar 1-ci kursdan davam etdirməli oldular. Ağabacı Rzayeva isə onlardan fərqli olaraq imtahan vermədən birbaşa Qara Qarayevin sinfinə daxil oldu. O, iki il Qara müəllimin tələbəsi oldu və bu müddət ərzində digər əsərlərindən seçilən “Oxuma, gözəl” romansını və başqa əsərlərini yaratdı. O, Qara müəllimin də rəğbətini qazana bilmişdi. Bu da onun sənətinə, yaradıcılığına ciddi yanaşmasından irəli gəlirdi.

Əsasən, mahnı və romanslar bəstələyən Ağabacı Rzayeva xalq çalğı alətləri orkestri üçün də bir neçə süita yazmışdır. Bəstəkarın özünün xalq çalğı aləti – tar ifaçısı olması və orkestrin imkanlarını yaxşı bilməsi bu əsərləri çox maraqlı etmişdi. Bir faktı da qeyd edirəm ki, Üzeyir Hacıbəylinin yazdığı “Sevgili canan” və “Sənsiz” vokal əsərlərini xalq çalğı alətləri orkestri

üçün məhz Ağabacı Rzayeva işləmişdir. Ağabacı Rzayeva çox təvazökar bir insan idi. Baxmayaraq ki, Üzeyir bəyin və Qara Qarayevin sevimli tələbəsi olmuşdu, o, heç vaxt onların adından, nüfuzundan istifadə etməmişdi. Yalnız öz əməyinin sayəsində sənətdə ad qazana bilmişdi. Xalqın, dostlarının bəstəkarına böyük hörməti vardı. Çox təəssüf ki, həyatdan tez köçüb getdi. Çünki o, indiyə qədər hələ çox gözəl əsərlər yazıb xalqına töhfə edə bilərdi.

Azərbaycanın xalq artisti, bəstəkar
Oqtay ZÜLFÜQAROV

Mən Asəf Zeynallı adına məktəbdə violonçel sinfində oxuyurdum. 1949-cu ildə məktəbimizdə müsabiqə keçirilirdi. Operanın solisti Firudin Mehdiyevin ifasında mahnımı müsabiqəyə təqdim etdim və münisflər heyətində oturan bir xanım mahnımı çox təriflədi. Soruşanda ki, “Bu xanım kimdir? – Üzeyir bəyin tələbəsi Ağabacı Rzayevadır” – cavabını aldım.

İllər keçdi... Mən professor Qara Qarayevin bəstəkarlıq sinfini bitirdim. Ağabacı xanımın yaşadığı binaya köçdüm və biz onunla qonşu olduq. O, qonşuluqda çox mehriban idi. Züleyxa qızımı çox sevirdi və ona gözəl hədiyyələr edirdi. Biz onunla tez-tez görüşür, Üzeyir bəy və musiqiçilər haqqında maraqlı söhbətlər edirdik. Çox maraqlı müsahib idi. Bir gün Ağabacı xanım mənə “Kukla” mahnısını ifa etdi, onun gözəl səsi var idi. Mahnını çox bəyəndim, ona xoş sözlər dedim.

O vaxt mərkəzi Pionerlər Evinə Qəmbər Hüseynlinin “Cücələrim” mahnısına rəqs quruluşu vermişdilər. Çox uğurlu alınmışdı. Bir gün Ağabacı xanıma Pionerlər Evidən zəng vurub “Kukla” mahnısına da rəqs qurmaq istədiklərini bildirmişdilər. Çox keçmədən Ağabacı xanım məni özü ilə Pionerlər Evinə məşqlərə apardı. “Kukla” mahnısına verilən rəqs quruluşu çox gözəl alınırdı. Mahnının musiqisi daha da qabarıq səslənir, zənginləşirdi.

Ağabacı Rzayeva bəstəkar Oqtay Zülfüqarova birlikdə

Möhtəşəm konsertlərin birində “Kukla” mahnısı böyük alqışlarla qarşılandı. Bu münasibətlə Ağabacı xanım çox xoşbəxt idi. Mən də onun sevincinə şərik idim. Çünki mən bu qadının necə çətin şəraitdə yazıb-yaratdığını şahidiydim. Böyük ailənin qayğıları içərisində o, gözəl əsərlər yazmağa da vaxt tapırdı. Ağabacı Rzayeva sənətinə vurğun bir bəstəkar idi.

Xalq artisti, professor
ŞƏFİQƏ EYVAZOVA

Mən uzun illər görkəmli tarzən Əhsən Dadaşovun Xalq Çalğı Alətləri ansamblında işləmişəm. Solo ifalarımnda digər bəstəkarların əsərləriylə yanaşı Ağabacı Rzayevanın da əsərlərini, o cümlədən “Evimizə gəlin gəlir” mahnısını da çalmışam. Ağabacı xanım tez-tez ansamblın məşqlərinə gəlirdi. Bu qadının çox gözəl xasiyyəti, müsbət enerjisi var idi. Ümumiyyətlə, qeyri-adi insan idi. Çox ağır başlı bir qadın idi. Məşqlərdə Əhsən müəllimlə söhbət edəndə başını belə qaldırmazdı. Qəribədir, biz onun əsərlərini ifa edəndə o qədər üzrxahlıq

edirdi, minnətdarlığını bildirirdi ki, sanki özünü bizə əziyyət vermiş kimi hiss edirdi. Halbuki ansamblın üzvləri onun əsərlərini sevə-sevə ifa edirdilər. Çünki bu əsərlərdə melodiya var idi, hərarət var idi.

Vəfatından bir il əvvəl onunla Mədəniyyət Nazirliyinin qarşısında görüşdük. Hər zamankı kimi mənə bir sıra məsləhətlər verdi. Böyük bacı kimi şəxsi həyatımla, yaradıcılığımın maraqlandı. Axırda da mənə dediyi söz bu oldu: – Sən çox istedadlı qızsan, sənətinlə ciddi məşğul ol. Sən demə, bu bizim son görüşümüz idi.

Ümumiyyətlə, Ağabacı Rzayeva hər zaman gənc musiqiçilərin qayğısına qalan, onlara tövsiyələr verən olmuşdu. Mən məşqlərdə müğənnilərlə çalışdığı zaman onlarla ünsiyyətinin şahidi olmuşam.

Gənc istedadlara qayğı və diqqətlə yanaşan, bir tikə çörəyini tələbələriylə bölən dahi Üzeyir Hacıbəyli məktəbini keçmiş Ağabacı xanım Rzayeva öz müəlliminə layiq bir şəxsiyyət idi.

Azərbaycanın əməkdar incəsənət xadimi, professor
Zəmfira QAFAROVA

Azərbaycanın əməkdar incəsənət xadimi, gözəl müəllim Ağabacı Rzayeva nəcib və mehriban insan, Azərbaycanın tanınmış bəstəkarlarından biri olub.

Ağabacı Rzayeva Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbinin çox dəyərli, yurduna əsl mənada bağlı olan sənətkarlarından idi. Bu heç də təsadüfi deyildi... Ağabacı xanım görkəmli tar ustası Mirzə Fərəc nəslinin nümayəndəsi və dahi Üzeyir Hacıbəyli bəstəkarlıq məktəbinin ən bariz yetişdirmələrindən biri idi.

Ağabacı Rzayeva Azərbaycan musiqisinin yorulmaz və işgüzar nümayəndələrindən biri kimi həyatının mənasını xalqa xidmətdə görən həssas qəlbli bir ziyalı idi.

Azərbaycan professional musiqisinin inkişafında özünəməxsus dəst-xətti, böyük xidmətləri olan Ağabacı Rzayeva müxtəlif

janrlara müraciət etsə də, yaradıcılığının əsasını vokal musiqisi, başqa sözlə desək, mahnı və romans janrları təşkil edib.

İlk mahnılarını Böyük Vətən müharibəsi dövründə yazmağa başlayan gənc bəstəkar, sonralar daha məhsuldar işləyərək bir çox qiymətli əsərlər ərsəyə gətirmiş və yaratdığı təranələrlə xalqın rəğbətini qazanmışdı.

Geniş kütlənin, saysız-hesabsız musiqi həvəskarlarının böyük məhəbbətini qazanan bəstəkarın yaradıcılığı hələ də öz əhəmiyyətini itirməyib. Ağabacı xanımın mahnıları bu gün də peşəkar və həvəskar ifaçıların repertuarına daxildir.

Üzeyir nəfəsli sənətin davamçısı olan Ağabacı Rzayeva sənəti aktual çalarları ilə xalqımızın gözü qabağındadır. O, həyatı boyu təvazökar münasibəti ilə insanları özünə cəlb etmişdi. Sənətə xidmət iradəsi ilə hörmət sahibi olmuşdu. Öz milli kökünə, milli ənənələrə sadıq qalaraq yaradıcılığını təmiz tutmuşdur. Xalq arasında və məclislərdə, efir və ekranlarda hər zaman səslənən vokal əsərləri bunun ən yaxşı sübutudur. Onun mahnı və romanslarını eşidəndə hiss edirsən ki, Ağabacı xanıma bəstəkarlıq ilhamı verən hər şeydən əvvəl doğma Vətəndir.

Bəstəkarın bir-birini təkrar etməyən, dəyərli melodiya, məzmununa malik olan mahnılarında sevimli məmləkət, onun bənzərsiz təbiəti, xalqın həyatı, əhvali-ruhiyyəsi tərənnüm edilir.

Ağabacı Rzayevanın mahnı və romanslarının yaradıcılıq diapazonu çox genişdir. "Bakı gəncləri" (sözləri R.Heydər), "Bakı haqqında mahnı" (A.Aslanov), "Mənim Azərbaycanım" (İ.Səfərli), "Pambıq ustası" (M.Dilbazi), "Sənin gözlərin" (İ.Soltan), "Oxuma, gözəl" (A.S.Puşkin), "İncitmə məni" (M.Ə.Sabir), Ü.Hacıbəylinin xatirəsinə həsr etdiyi mahnı və dərin, parlaq melodiylarla zəngin olan digər mahnılar çox təsirli və emosional səslənir. Bu mahnılar insanı məhəbbətə sövq edən dəyərli incilərdir.

Ağabacı Rzayeva Azərbaycan musiqisinin inkişafında böyük nailiyyətləri olan, həmişə sevilən və ustad bəstəkarlarımızdan biridir.

*Azərbaycanın əməkdar incəsənət xadimi,
sənətşünaslıq doktoru, professor
İmruz ƏFƏNDİYEVƏ*

*Həyat, sən nə şirinsən, kim səndən doydun getdi?
Gedənlər öz qəlbini dünyada qoydu getdi.*

Bəxtiyar Vahabzadə

Öz qəlbini gözəl əsərlərində qoyub gedən bəstəkarlardan biri Ağabacı İsmayıl qızı Rzayevadır. Ağabacı xanım 15 dekabr 1912-ci il Bakı şəhərində anadan olub. 1930-cu ildə o, Pedaqoji Texnikumu bitirib. Musiqiyə olan böyük məhəbbət gənc, istedadlı qızı Musiqi Texnikumuna gətirib. Tələbə olarkən Ağabacı, eyni zamanda texnikumda dərs deməyə başlayır.

Ümumiyyətlə, dahi Üzeyir Hacıbəyli həmişə istedadlı musiqiçiləri axtarar, onlara kömək edərdi. O xəbər tutur ki, Musiqi Texnikumunda Ağabacı Rzayeva adlı olduqca işgüzar, özünə qarşı tələbkar bir qız oxuyur, həmçinin də dərs deyir. Bir gün Üzeyir bəy (təxminən 30-cu illərin ortalarında) Ağabacı Rzayevanı konservatoriyaya, iş otağına dəvət edir və ona Azərbaycan Xalq Çalğı Alətləri orkestrində işləməyi təklif edir. Ağabacı Rzayeva böyük məmnuniyyətlə təklifi qəbul edir və həmin orkestrdə tar alətində çalır (1935–1944-cü illərdə). O, həmçinin Asəf Zeynallı adına Bakı Musiqi Texnikumunda pedaqoji fəaliyyətini davam etdirir. 1942-ci ildə isə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasına daxil olur və kompozisiya üzrə Üzeyir Hacıbəylinin sinfində oxuyur.

Ağabacı xanım 1938-ci ildə Moskvada keçirilən "Azərbaycan incəsənətinin dekadası"nda iştirak etmişdir.

1944-cü ilin dekabr ayında Tbilisidə keçirilən Zaqafqaziya respublikalarının "Musiqi ongünlüyün"də Ağabacı Rzayevanın vokal və instrumental əsərləri ifa olunur.

Ağabacı Rzayeva Azərbaycan vokal sənətinə yeni nəfəs, yeni intonasiya gətirmiş bəstəkarlardan biridir. O, böyük şair-

lərimizin yaradıcılığına müraciət etmiş, Nizami, Füzuli, Puşkin, Lermontov, M.F.Axundov, Z.Xəlil, Z.Cabbarzadə, M.Rahim, H.Abbaszadə, N.Xəzri, İ.Səfərli, R.Heydər, M.Seyidzadə, C.Məmmədov, N.Rəfibəyli, X.Əlibəyli, T.Mütəllibov, X.Əfəndiyev və digər şairlərin sözlərinə ürəyayatan, könülloxşayan mahnılar bəstələmişdir. Ümumiyyətlə, bu sətirlərin müəllifi “Azərbaycan sovet mahnısı” kitabı üzərində işləyərkən bir neçə dəfə Ağabacı xanımınla görüşmüşdür. Ağabacı xanım həmişə qeyd edirdi ki, o, sözə, mətnə olduqca böyük fikir verir. Mahnılarını şairlərlə birgə işləyərdi. Hərdən xahiş edirdi ki, hansısa söz başqa sözlə əvəz edilsin.

Həqiqətən, sözün, mətnin professional tərzdə deyimindən, emosionallığından, cazibə qüvvəsindən çox şey asılıdır. Düşünürük ki, sözdən gələn enerji, qüvvə, “impulslar” hər bir vokal nümunəsində öz əksini tapmalıdır.

Böyük rus yazıçısı L.N.Tolstoy sözün qüdrətindən bəhs edərək yazırdı: “Söz böyük qüvvədir. Ona görə böyükdür ki, sözlə insanları birləşdirmək də olar, ayırmaq da. Sözlə məhəbbət də qazanmaq olar, ədalət də. Xalq arasında deyildiyi kimi, xoş söz dərdlərə dərmandır. Onun vasitəsilə sınımış ürəkləri, pərişan könülləri bərpa etmək olar”. Necə gözəl və dəyərli sözlərdir! Ağabacı xanım da bəzi mahnıları ilə “insanları birləşdirib”, bəziləri ilə “könülləri bərpa edib”. Çünki bu mahnıların hər biri xalq musiqimizin ən dərin inciləri ilə sıx bağlıdır.

Ağabacı Rzayevanın mahnılarının mövzusu olduqca rəngarəng və müxtəlifdir. Bu mahnıları bir neçə qrupa bölmək olar: Vətənimizi, xalqımızı tərənnüm edən mahnılar – “Azərbaycan”, “Bizim ellər”, “Vətən haqqında mahnı” və başqaları. Füsunkar təbiətimizi, onun ecazkar gözəlliyini, qüdrətli və möhtəşəm dağlarını ürəkdən sevən Ağabacı xanım bu sevgi hissini ustahqla öz mahnılarında da göstərmiş (“Şuşanın yolları”, “Sular kənarında”, “Yaz nəğməsi”, “Bakının çiraqları”, “Əziz Azərbaycan” və s.).

Bir sıra mahnılarda isə qarşımızda əmək qəhrəmanlarının obrazları canlanır. Bu qəhrəmanlar vaxtilə tanınmış şəxsiyyətlər olublar. Misal üçün: “Neftçi Qurban”, “Usta Kamranın ailəsi”, “Çoban Qara” və başqaları. Bu mahnılar azərbaycanlıların, zəhmətkeş insanların əməyini tərənnüm edən mahnılardır.

Bildiyimiz kimi, 50-ci illərin əvvəlində keçmiş SSRİ-nin bir çox respublikalarında sülh mövzusunda aid dəyərli əsərlər yaranır. Bu mövzu nəinki mahnılarda, digər janrlarda da öz əksini tapır. Ağabacı Rzayevanın bir çox mahnıları da sülh uğrunda mübarizə mövzusunda həsr edilmişdir. “Sülh mahnısı” (sözləri N.Xəzrinindir), “Sülh ordusu” (sözləri C.Məmmədovundur), “Sülh olsun, şadlıq olsun” (sözləri M.Dilbazinindir) və s. belə mahnılardandır.

Bəstəkarın mahnılarının bir qismi isə dostluq mövzusunda həsr olunub. “Dostluq nəğməsi” (sözləri M.Rahimindir), “Qızıl ulduzlu oğlan” (sözləri H.Abbaszadəninindir), “Sabahın ustaları” (sözləri S.Vurğunundur), “Bolqarıstan” (sözləri H.Abbaszadəninindir) və s. mahnıları məhz dostluq mövzusunda.

Lirik mahnılar bəstəkarın yaradıcılığında xüsusi yer tutur. Bu mahnıların əksəriyyəti insanın daxili aləmini, onun psixoloji hislərini, ülvə və təmiz məhəbbətini əks etdirir. Bu qəbildən olan aşağıdakı mahnılar diqqəti cəlb edir: “Ulduzları fəth edən qız”, (sözləri M.Dilbazinindir), “Təzə arzu, təzə il” və “Cavan kimyaçı nəğməsi” (hər iki mahnı Ramiz Heydər in sözlərinə bəstələnib), “Ulduzlardan ulduzlara” (sözləri Ə.Ziyatayındır), “Layla” (sözləri T.Elçinindir), “Ana ürəyi” (sözləri R.Heydərindir), “Söyüdlər” (sözləri Ş.Sadiqindir), “Deyə bil-mirəm” (sözləri M.Rahimindir), “Muğan qızı” (sözləri Z.Xəlilindir) və başqaları.

Bu mahnıların melodiyası olduqca səmimi, yumşaq və dalğavari inkişaf hərəkətinə əsaslanır. Bir neçə mahnılarda isə bəstəkar mahnının melodiyasını təkrar edərkən variantlıq prinsipinə arxalanır (yəni melodiya ikinci dəfə dəyişilmiş şəkildə

təqdim olunur). Bayatı-şiraz lad üstündə bəstələnən “Muğan qızı” mahnısının melodiyası məhz variantlıq prinsipinə əsaslanır. Bu mahnı musiqi təhlili üçün ən parlaq, sözün əsl mənasında, klassik nümunədir. Mahnı 3 hissəli sadə formada yazılıb (əsrin orta hissəsi kulminasiya bölməsini təşkil edir). Zirvədə səslənən orta hissə yeni musiqi materialı üzərində qurulub. Poetik mətn 11 hecalıdır, bu da Ağabacı xanımın mahnılarında nadir hallarda istifadə olunur. Belə ki mahnının mətninə nəzər saldıqda görürük ki, burada heca bölgüsü 6+5 prinsipi üzrə təzahür tapır. Mahnıda kupletin ikinci cümləsi aparıcı, dramaturji rol oynayır. Həmin material interlüdiyada səslənir (nəqarətin əvvəlində). Nəqarətin həcmi (digər mahnılarla müqayisədə) böyükdür. O sanki əsrin orta hissəsini təşkil edir.

Beləliklə, “Muğan qızı” mahnısının musiqi formasında qeyri-adilik diqqəti cəlb edir.

Ağabacı Rzayevanın çoxsaylı mahnılarının mətn xüsusiyyətlərinin araşdırılması göstərir ki, burada istər nəqarətli, istərsə də nəqarətsiz əsərlərə təsadüf olunur.

Ümumiyyətlə, Ağabacı Rzayevanın mahnılarında müəyyən, yəni konkret xalq nümunələri istifadə olunmayıb. Lakin onun melodiyaları xalq xəzinəsindən qidalanaraq daim zənginləşib. Bu baxımdan təsniflərin, rəqslərin, aşıq havalarının təsiri olduqca önəmlidir.

Ağabacı Rzayevanın uşaqlar üçün yaratdığı mahnılar olduqca geniş yayılıb. Azərbaycan uşaq mahnısının inkişaf mərhələsi bütünlüklə XX əsr dövrünə aiddir. Təxminən 20-ci illərin sonunda ilk mahnılar yaranıb. Xalq musiqisində uşaq mahnısı janrına çox az təsadüf olunur. Ü.Hacıbəylinin və M.Maqomayevin tərtib etdikləri “Azərbaycan türk xalq mahnıları” adlı məcmuədəki “Layla”, “Beşik başında”, “Tutu nə-nəm” kimi xalq mahnılarını yada salaq. Deməli ki, şifahi xalq yaradıcılığı xəzinəsində melodiyası yazılmamış uşaq mahnılarının poetik mətnlərinə bu gün də rast gəlmək olar. Bunu

1914-cü ildə nəşr edilmiş “Kəşkül” adlı “Qafqaz, İran və Türkiyə tatar mahnıları” məcmuəsi təsdiq edir.

Azərbaycanda ilk professional mahnılar 20-ci illərdə meydana gəldi. 1927-ci ildə yuxarıda qeyd etdiyimiz “Azərbaycan türk xalq mahnıları” məcmuəsi nəşr olundu. Mahnıları nota yazan və harmonizə edənlər Ü.Hacıbəyli, M.Maqomayev və Z.Hacıbəyov olmuşlar.

Maraqlıdır ki, bu məcmuədə Üzeyir Hacıbəylinin bəstələdiyi iki uşaq mahnısı verilmişdir: “Bir quş düşdü havadan” və “Yetim quzu”.

30-cu illər kütləvi uşaq mahnısının inkişafında yeni bir dövrdür. Həmin vaxt məişət səpkili mahnılar inkişaf edir, ənənəvi uşaq oxumaları yaranırdı. Digər tərəfdən kütləvi pioner mahnı-marşı inkişaf etməyə başlayıb ki, bu da mahnı sənətinin çiçəklənməsi, mahnının o dövrdə ümumxalq ifası ilə əlaqədardır.

Beləliklə, 30-cu illərdə uşaqlar üçün Ü.Hacıbəylinin “Təyyarçilər”, S.Rüstəmovun “Pioner marşı”, A.Zeynallının “Araz” və həvəskar bəstəkar İ.Abdullayevin “Pişiyim” kimi mahnıları yazılıb.

Ü.Hacıbəyli, M.Maqomayev və S.Rüstəmov Azərbaycan mahnı sənətini zənginləşdirərək, eyni zamanda kütləvi uşaq mahnısının ilk klassik nümunələrini yaratdılar.

Uşaq psixologiyasının dərinlən anlaşılması, gözəl poetik mətnlər mövcudluğu Ağabacı Rzayevanın mahnılarının əsas emosional mahiyyətini təşkil edir. Uşaq psixologiyası bəstəkarın yaradıcılığında iki tematik planda verilir: bir tərəfdən Ağabacı Rzayeva mühitimizi incə, bədii zövqlə əks etdirir, digər tərəfdən isə uşağın daxili aləmini açır.

Mövzu baxımından mahnılar olduqca müxtəlif və rəngarəngdir. “Sürücü”, “Mişar”, “Balaca kapitan”, “Bizim gəmi” kimi əmək mahnıları Cahangir Məmmədovun sözlərinə bəstələnmişdir. “Mişar” mahnısında A.Rzayeva olduqca səmimi, cəlbedici uşaq obrazını yaratıb. Lazım olan şeyləri yanına yığıb balaca evcik tikən uşaq mişara müraciət edərək deyir:

“Ay mişar, tələs mişar, taxtanı tez kəs, mişar”. Mahnı oynaq xarakter daşıyır və onun gözəl melodiyası tez yadda qalır.

Bəstəkarın Vətənə olan məhəbbəti “Bağçamız” (sözləri C.Məmmədovundur) mahnısında öz əksini tapır.

Təbiətə həsr olunan mahnılar onun yaradıcılığında xüsusi yer tutur: “Qaranquş” (sözləri T.Elçinin), “Gəl-gəl a yaz günləri” (sözləri M.Ə.Sabirin), “Gözəl yolka” (sözləri C.Məmmədovun), “Qış mahnısı” (sözləri T.Mütəllibovun) və s. Həmin mahnılarda yaşıl meşələrimiz, əzəmətli dağlarımız, təkrarsız və gözəl təbiətimiz vəsf olunur.

Ağabacı Rzayevanın mahnıları sırasında C.Məmmədovun sözlərinə bəstələnmiş “Kukla” mahnısı xüsusi yer tutur və ən geniş yayılmış uşaq mahnılarından biridir. Hardasa bu mahnı bəm də tərbiyəvi xarakter daşıyır. Mahnı dialoq formasında yazılıb: balaca qız kuklası ilə söhbət edir, müxtəlif suallar verir. Uşaq kuklasına “Əlifba”-nı öyrədir və görür ki, nəticə yoxdur, kukla cavab vermir. Uşaq axırda kuklaya “2” qiymət yazır.

Təəssüflər olsun ki, Ağabacı Rzayevanın gözəl və yaddaqalan uşaq mahnıları bu gün nadir hallarda televiziya və radioda səslənir.

Uşaqlarımızın musiqi-estetik tərbiyəsində M.Ə.Sabirin sözlərinə bəstələnmiş “Gət məktəbə, cavanım” mahnısı xüsusi yer tutur. Mahnıda səslənən dəyərli sözlər – “Qədrin bil elmi fəzlin, elmin yolunda can ver” hər kupletdə öz əksini tapır və leytpoetik ifadəyə çevrilir. Melodiyası deklamasiya üslubunda yazılıb və daha çox danışq tərzini xatırladır.

Ağabacı Rzayeva həm də bir çox romanslar müəllifidir. Romansların əksəriyyəti ülvə, təmiz məhəbbətdən söhbət açır, gözəl, lirik melodiyaları ilə diqqəti cəlb edir. Bunlar aşağıdakı romanslardır: “Qəmər nə lazım” (sözləri N.Gəncəvinindir), “Afəti cansan mənə” (sözləri Füzulinindir), “Əsiriyəm bir dilbərin” (sözləri M.F.Axundovundur), “Məhəbbət tərənəsi” (sözləri M.Ş.Vazehindir), “Zülfü pərişan olmasın” (sözləri M.Ə.Sabirindir), “Qəzəl” (sözləri S.Vurğunundur).

Romansların arasında “Gözlərin” (söz. İ.Soltanıdır) diqqətimizi cəlb edir. Romans 1946-cı ildə yazılıb. Digər tərəfdən isə həmin romansa Ü.Hacıbəylinin qəzəllərinin təsiri hiss olunur. İlk növbədə, bu özünü fakturada aydın göstərir. Bu əsər müharibə illərində geniş yayılmışdı.

Beləliklə, Ağabacı Rzayevanın romans və mahnı yaradıcılığı olduqca maraqlıdır. İstər musiqi tematizmi baxımından, istər bəstəkarın harmonik dili, istərsə də musiqi fakturası baxımından (bu faktorlar hər mahnıda özünəməxsus fərqliliyi ilə seçilir) bütün mahnılar ürəyəyatan, könüloxşayandır.

Demək olar ki, Ağabacı Rzayeva mahnı yaradıcılığında bütün janrlara müraciət edərək öz dəst-xətini yaratıb.

Əgər ilk mahnı və romanslarını o, Üzeyir Hacıbəyli musiqi üslubunun təsiri altında yazıbsa da, sonralar özünəməxsus musiqi dilini tapıb.

Ağabacı Rzayevanın yaradıcılıq portretini tamamlamaq üçün bəstəkarın digər əsərlərini də qeyd etmək önəmlidir.

O, xalq çalğı alətləri orkestri üçün müxtəlif əsərlər yazmışdır: marş, “Cəngi”, “Yallı”. Simli kvartet üçün variasiyalar, rəqslər bəstələyib. Daha sonra qaboy və fortepiano üçün “Pyes”, tar və fortepiano üçün pyeslər yazıb.

Ağabacı Rzayeva bəstəkar İsmayıl Quliyevlə birgə “Höcət eləmə” adlı musiqili komediya bəstələyib. Əsərin ilk tamaşası 1965-ci ildə olub (rejissor Ə.Ələkbərov, dirijor K.Məmmədov).

Ağabacı Rzayeva, həmçinin xor üçün “Dostluq” adlı süita yazıb. Ömrünün son illərində o, Nəsiminin, Bəxtiyar Vahabzadənin sözlərinə romanslar bəstələyib. Nəsiminin sözlərinə 7 romans yazıb və Respublika müsabiqəsində 2-ci dərəcəli diploma layiq görülüb.

Düşünürük ki, Ağabacı Rzayevanın yaradıcılığı hələ heç bir kitabda öz ifadəsini, təhlilini tam şəkildə tapmayıb. İstedadlı bəstəkarın, bir şəxsiyyət kimi özünə qarşı həmişə tələbkar olan Ağabacı xanımın irsi sistemləşdirilməli, əsərlərinin külliyyəti hazırlanmalı və xalqa təqdim olunmalıdır.

ВОСПОМИНАНИЯ ЧЛЕНОВ СЕМЬИ

Санубар БАГИРОВА,
музыковед (племянница)

«Мелодии, простые и прекрасные...»

Вероятно, существует определённое объяснение тому феномену, что азербайджанская музыкальная культура XX века была генератором культурных процессов на Кавказе и мусульманском Востоке. Именно в Азербайджане появилась первая национальная опера, первый национальный балет, первый национальный симфонический оркестр, первая национальная композиторская школа и, наконец, первая женщина-профессиональный композитор.

Агабаджи Рзаева родилась 15 декабря 1912 года в Баку, в семье музыкантов. Её дед по отцу, Мирза Фарадж Рзаев, был знаменитым таристом, крупнейшим представителем бакинской исполнительской школы и авторитетным знатоком мугама. Отец, Исмаил Рзаев, был также довольно известен как тарист в 30–40-х годах.

Скорее всего, судьба Агабаджи Рзаевой сложилась иначе, если бы Узеир Гаджибеков, друг их семьи, не обратился к её отцу с просьбой привести двух старших дочерей Агабаджи и Ругию в музыкальный техникум. Узеир Гаджибеков надеялся, что примеру сестёр Рзаевых последуют и другие семьи. Авторитет Гаджибекова в её семье был так велик, что ему не могли отказать в просьбе, хотя в то время не считалось приличным отдавать дочерей в музыкальное учебное заведение.

Итак, девушка из благопристойной, патриархальной азербайджанской семьи взяла в руки тар. Робкая и застенчивая по характеру, она была вынуждена ходить с ним по

улицам, шокируя соседей, знакомых. Так продолжалось до 1938 года – года исторической первой Декады азербайджанского искусства в Москве, после которой отношение азербайджанцев к музыкальному образованию существенно переменялось. Декада имела огромный успех в Москве, её участники, в их числе и сёстры Рзаевы, были приняты в Кремле самим Сталиным.

Своё первое музыкальное произведение – «Патриотический марш» для оркестра народных инструментов, в котором она работала, – Агабаджи Рзаева сочинила в 1941 году. Когда Узеир Гаджибеков услышал его, он предложил ей поступить в консерваторию на композиторский факультет, в его класс.

Метью О`Брайен, английский историк, составляющий биографический справочник об азербайджанских композиторах, написал мне о ней следующее: «Я думаю, я прав, полагая, что Агабаджи Рзаева была первой женщиной-профессиональным композитором в Азербайджане, и это делает её исторически значимой фигурой в летописи азербайджанской музыки». Однако её значение не только в том, что она была первой в ряду талантливых азербайджанских женщин-композиторов, но и в том, что она стала одним из классиков азербайджанской композиторской песни. Хотя творческое наследие Агабаджи Рзаевой включает также музыкально-сценические, камерно-инструментальные и хоровые сочинения, но наиболее выдающиеся творческие достижения композитора связаны с жанрами песни и романса, в которых она создала произведения, ставшие классикой азербайджанской музыки. Были времена (в 40–60-х годах), когда ее песни пели такие звезды азербайджанского певческого искусства, как Бюльбюль, Рашид Бейбутов, Шовкет Алекперова, Фатма Мехралиева,

Мирза Бабаев, Лютфиар Иманов, Тукезбан Исмаилова, Гюльага Мамедов. Эти простые, певучие мелодии и сегодня исполняются молодыми певцами, но большинству из них имя их автора ничего не говорит. Они стали безымянными, «народными».

Песенный дар Агабаджи Рзаевой проявился уже в первые годы её учёбы в консерватории. Первая же её песня «Эй, пери», сочинённая в 1943 году, приобрела огромную популярность не только в Азербайджане, но и в Ираке, где она теперь считается народной песней. Впрочем, такова судьба многих её песен: лучшие из них – «Чобан Гара», «Кеклик», «Шушанын йоллары», «Нефтчи Гурбан», «Телли сазым», «Эвимизе гялин гялир», «Гара бугдайи гыз» и другие – сейчас воспринимаются как народные мелодии, утратившие авторство. В сущности, это и есть высшее признание для композитора, хотя и официальное признание не обошло её стороной: ей было присвоено звание заслуженного деятеля искусств Азербайджана (1960), она была также награждена орденами Трудового Красного Знамени (1959), орденом «Знак почёта» (1972) и многими другими медалями.

Более четверти века Агабаджи Рзаевой нет с нами, и её имя, к сожалению, постепенно стирается из коллективной памяти. Остались только её мелодии, простые и прекрасные, проникнутые удивительной душевной гармонией, светом и чистотой.

Хикмет РЗАЕВ
(племянник)

Воспоминания об Агабаджи биби «Элитный» дом на Советской улице

До 1954 года мы жили на улице Камо (ныне С.Рагимова) большой дружной семьёй. В тот год был сдан в эксплуатацию большой новый дом, и заселен он был исключительно передовыми деятелями искусства и науки. Дом стоял по тогдашним меркам на самом краю города. Чтобы добраться туда от «Бешмертебе», брали обязательно такси, с запасами продуктов и ехали обязательно с ночевкой. Когда я во втором классе дошел туда пешком, один, через всю Советскую улицу, было много шума. Такие были времена...

Когда весь «женский батальон» нашей семьи – бабушка и четыре тётки переехали в новый дом, я получил в наследство комнату Агабаджи биби, последний в её жизни кабинет, неотопливаемый зимой и жаркий летом, в котором были рождены столько божественных романсов. В новом доме не было никаких кабинетов, хотя дом строили для интеллигентов. Две комнаты на пять женщин, кухня, которую оккупировал дедушка, плюс соседки, которые сменяя друг друга, шумно проводили здесь время. Особенно мне запомнилась одна семья – дальние родственники, у которых не было телевизора, и я им с балкона на балкон через весь двор читал программу телепередач, а они решали, что смотреть, а что пропустить. И так длилось из месяца в месяц. И ни разу Агабаджи биби ни словом, ни жестом не выразила своего недовольства. Но другая тётка, более нервная, однажды вырвала предохранитель из телевизора и сказала: «Теперь у нас нет телевизора». Но тишина так и не наступила. Потому что там был я. Все летние, зимние, осенние, весенние каникулы, с первого и до последнего

дня, я проводил под крылом бабушки. Мне разрешалось всё. Я безотказно лазил по всем шкафам, полкам, захватил патефон с довоенными пластинками; утром в полшестого бабушка вставала на утренний намаз и я вставал вместе с ней и начинал бузить по всей квартире... Когда же Агабаджи биби сочиняла свою музыку? Говорят, она любила сочинять по ночам, в тишине. Но теперь я думаю, что это было от безысходности. Интересно, что когда тете дали новую квартиру в «Доме композиторов», то ситуация повторилась: те же две комнаты и тот же семейный комплект. Только соседями теперь были, с одной стороны, Васиф Адыгёзалов, а с другой – Тофик Гулиев, которых моя биби очень уважала. Щепетильность в отношении беснокойства соседей, очевидно, была нашей фамильной чертой. Сколько себя помню, всегда слышал: «Гоншулардан айыбдыр», «Не шуми!» – было лейтмотивом всех назиданий.

Но ведь не я один. Временами мне компанию составляли мой брат Рамин, бабушкины племянники Тельман и Галиб, племянница Тамилла. И все обязательно с ночевкой. Важное место в комнате занимал «юк» – подушки, одеяла, тюфяки и т.д. от пола до потолка. А как же! Квартира была перевалочным пунктом для многих родственников, как говорится, «седьмая вода на киселе», из пригородов – Бузовна, Маштаги, из районов. Люди тянулись к искусству, приезжали в театр, например, а куда деться после театра? Только к Агабаджи – она добрая, приютит и накормит по-родственному. Как-то в дни моей юности, в одной компании одна девушка заявила мне, что она тоже родственница Агабаджи Рзаевой, но забыла по какой линии и ни одного имени не смогла назвать... Когда Агабаджи биби умерла, молла в надгробной речи сказал, что она ушла «накям», без детей. А я думаю, что слишком много было нас у неё.

Песня «Кукла»

Я думаю, никто из современных композиторов не обидится, если я скажу, что при жизни Агабаджи Рзаева была бесспорным лидером в жанре детской песни, а среди детских песен «Кукла» была самой известной и популярной. Триумфальному исполнению Забиты Мамедовой на Московской сцене в дни Декады азербайджанского искусства предшествовало событие, достаточно курьёзное. Дело в том, что первым исполнителем этой песни был я.

Однажды к нам зашел молодой поэт Джахангир Мамедов, с которым моя тетя весьма плодотворно сотрудничала. Как я думаю, песня «Кукла» уже была готова и находилась на стадии поиска исполнителя. Я оказался под рукой; меня позвали, вручили текст – «Пой!». После нескольких безуспешных попыток – а чуда не произошло, я был отпущен на свободу. Вердикт был таков: мальчику уже девять лет, у него ломается голос, и вообще он мальчик, а песня написана для девочки кукольного возраста. Слава Богу, что нашли Забиту и песня получила заслуженный успех. Ведь от нервного исполнителя очень многое зависит.

Но и от меня была польза. Как-то в театре «Мугам» организовали телешоу в честь 90-летия Агабаджи Рзаевой. Было много людей, известных и неизвестных. Шел концерт своим чередом. Я сидел в дальнем углу с Азадом Шарифовым. Мы по характеру очень были схожи с ним, и разница в 20 лет не ощущалась. И вот в зал вошел Джахангир Мамедов. Он узнал меня, подсел к нам, завязалась беседа. В один из моментов подходит ко мне организатор вечера – Ариф Газиев, милейший человек, и просит меня рассказать в микрофон историю создания «Куклы». Я удивился и говорю: «Почему я? Вот же автор сидит». Его изумлению не было предела...

Надо честно признаться, что Агабаджи биби по жизни очень меня любила, но была мной очень недовольна. Как говорил покойный Агабек Султанов, «в Баку изначально было четыре музыкальных династий, и одной из них были Рзаевы». Три поколения Рзаевых – знаменитый тарист Мирза Фарадж, затем его сын Мирза Исмаил, следом композитор Агабаджи – достойно держали марку. Но вот четвертое поколение в моем лице сломало традицию. С грехом пополам окончив музыкальную школу, я не проявлял никаких талантов в этой области. Зато твердо уверился в том, что музицирование и композиция есть божественное призвание. Особенно я понял это, услышав игру Санубар Багировой, ставшей дочерью моей второй тети – Ругии. И даже не столько игру, а как она «вкусно» рассказывала о сонатинах Скарлатти, особенно, если играть двумя руками в разных тональностях. Каждый должен заниматься тем, на что способен, что написано на лбу.

Кстати, меня именем Хикмет назвала тетя Агабаджи. Я родился в 1950 году, и в тот год многие азербайджанские мальчики в честь турецкого поэта и писателя Назыма Хикмета были названы или Назимом, или Хикметом. Биби отдала предпочтение Хикмету. Говорят, как назовешь корабль, так он и поплывет. В юности я думал, что сам выбираю свою дорогу. Но вот в университете, на историческом факультете, судьба свела меня с интересным человеком. Профессор Э.Шахмалиев читал нам спецкурс. Он был старенький, и что интересно, и мои родители помнили его стареньким. И вот делая переключку по журналу, он вдруг поднял глаза на меня и спросил: «Молодой человек, а знаете, что означает Ваше имя?» Я этим уже интересовался, ответил живо: «Философия, медицина, непонятное явление природы (феномен)». Все рассмеялись, а я впервые задумался: «Какой из этих смыслов вложила в меня тетя?» Так и нлыву по жизни, а ветер дует в поставленные ею паруса.

О месте Агабаджи Рзаевой в рядах азербайджанских композиторов

Слава Богу, что об этом спорить не приходится. Ей это место было уготовано природой, а закреплено партией и правительством.

Начну с природы. Как-то по телевизору я увидел интервью с Тофиком Бакихановым, который между делом сказал, что интересуется своей родословной, корнями и т.д. Я подумал: «А почему бы и нет. Человек должен знать о своих корнях, если они у него есть». Как-то в кругу друзей я перечислил своих предков до одиннадцатого колена, и один товарищ мне сказал: «Счастливчик, сколько людей помнишь, а я даже дедушку не помню». Но мне повезло. Тетя Ругия оставила мне подробный перечень всех своих предков и по отцовской, и по материнской линии. И я продолжил этот список вплоть до своих внуков. Пусть знают...

Так вот, судьбе было угодно, чтобы на одном из траурных мероприятий, которые у нас частенько выполняют функции общества «Знание», рядом со мной оказался свободный стул, на который с почетом усадили новоприбывшего старца. Как потом оказалось – это был Мамедрза Бакиханов. Молодежь стала задавать ему разные вопросы, он отвечал, и вдруг воскликнул: «Жаль, что вы не слышали, как играл Мирза Фарадж!» Тут и я встрепенулся, но себя не объявил. Ведь Мирза Фарадж был дедушкой Агабаджи и моим прадедом. И вот Мамедрза Бакиханов без передышки примерно полчаса восхвалял Мирзу Фараджа. Как было приятно. Только в конце этой импровизированной лекции я задал вопрос: «Я слышал, что Мирза Фарадж и Ваш отец были родственниками. Это правда?» Он ответил: «А как же, они были двоюродными братьями». Мне этого было достаточно. А недавно я увидел в газете большую статью, посвященную Ахмедаге Бакиханову, и там же была помещена его фотография в окружении молодых людей, очевидно музыкантов, а рядом с ним – моя биби Ага-

баджи Рзаева. Здесь я хотел бы отметить не родство с бакинскими ханами, а родство с другой династией бакинских музыкантов, и по сути единый корень одаренных от природы людей.

Теперь о роли партии и правительства в подтверждении места Агабаджи Рзаевой в рядах азербайджанских композиторов. Не совсем прилично поднимать этот вопрос, но уж больно любопытный архивный документ попался мне, и я хочу его обнародовать. Об этом историческом эпизоде я и раньше слышал устно: про то, как во времена правления Мирджафара Багирова развернулась борьба с формализмом и псевдонародничеством, и поэтому Агабаджи, и не её одну, вызвали в ЦК партии и дали выговор. А в 1958 году Бюро ЦК КПА реабилитировало этих известных композиторов. Я думаю, читателям будет интересно узнать, кто еще вместе с Агабаджи оказался в рядах подверженных партийной опале. Перечисляю, как записано в решении Бюро ЦК: Кара Караев, Фикрет Амиров, Солтаи Гаджибеков, Ниязи, Джахангир Джахангиров, Агабаджи Рзаева, Тофик Гулиев, Андрей Бабаев.

Завершить свои краткие воспоминания я хочу еще одним курьезом. Агабаджи биби рассказывала, как однажды встретила с женой известного искусствоведа, критика и идеолога культуры Джафара Джафарова. Зибейда ханум, отличавшаяся резкостью в суждениях, спросила: «Ты кто такая?». Биби отвечала: «Я – Агабаджи Рзаева». Зибейда ханум: «Не может быть. Ай гыз, это ты сочинила романс «Не пой, красавица?»

Вот так, из-за её природной скромности и стеснительности, ее не знали в лицо, она не светилась с голубых экранов, для нее не нашлось немного меди, чтобы вывесить ее табличку на «Доме композиторов». Для потомственной бакинки не нашлось улицы, чтобы назвать ее именем, чтобы запечатлеть в памяти народной имя первой на Востоке жеищны-профессионального композитора.

AGABACI RZAYEVA TƏLƏBƏLƏRİNİN XATİRƏLƏRİNDƏ

Gülcahan ƏZİZOVA

Ağabacı Rzaeva ilə ilk görüşüm və tanışlığım 1968-ci il martın 31-də oldu. O vaxt biz üç bacı – Maya, Cəmilə və mən Azərbaycan Radio və Televiziyasının uşaq xorunda oxuyuruq. Bir gün televiziya çıxışımız zamanı bizi royalda müşayiət edən istedadlı piانوçu Gülarə xanım Əliyeva mənə yaxınlaşdı, Ağabacı Rzaevanın telefon nömrəsini verib dedi: “Bu nömrəyə zəng et, Ağabacı Rzaeva ilə tanış ol. Onun gözəl uşaq mahnıları var. Düşünürəm ki, çıxışların üçün məhz Ağabacı xanımın mahnıları daha uyğun olar. Onun mahnılarını öyrən. Mən bilən, sən də səsinlə, ifanla onun xoşuna gələrsən. Sonra məşq edib birlikdə çıxışlar edərək”. Ürəklənib Ağabacı xanıma zəng edib onlara gəlmək istədiyimi bildirdim. Həmmən razı oldu. Balaca bir qızın bəstəkara zəng edib, onunla evində görüşmək arzusuna məmnuniyyətlə razılıq verməsi, Ağabacı xanımın alicənablığının, ziyalılığının, böyüklüyünün nümunəsi idi.

Bacım Cəmilə ilə onlara gedib Ağabacı xanımla tanış oldum. Bizi dinləyib bəyəndi. Yeni yazdığı “Qaranquş” və “Qırımızı şar” mahnılarını elə ilk gündən bizə öyrətməyə başladı.

O vaxtdan mən Ağabacı Rzaeva ilə tez-tez görüşür, mahnılarını öyrənib televiziya çıxış edirdim. Onun bir neçə mahnısının ilk ifaçısı mən olmuşam. “Dəniz”, “Doğma məktəb”, “Əziz müəllimlər”, “Bahar nəğməsi”, “Mən kiməm” və s. Bu mahnılar mənim ifamda lentə yazılıb, radionun musiqi fondunda saxlanılır.

Ağabacı müəllimə məni müğənni görmək istəyirdi. Səsimi bəyəndirdi, tövsiyə edirdi ki, sənədlərimi konservatoriyaya verim. Mən isə başqa ixtisas seçdim. Bağça müəllimi olub, vaxtilə Ağabacı xanım üçün oxuduğum mahnıları bağçada sevə-sevə uşaqlara öyrətməyə başladım.

Sevimli müəllimimlə son görüşüm 1975-ci ilin iyununda oldu. Şuşaya, istirahət evinə putyovka almışdım. Getməmişdən

göruşüb sağollaşım deyə evdən getdim. Ağabacı xanım mənə bir qovluq verib dedi: "Al, Gülcahan. Bunu sənin üçün jurnal və qəzetlərdən toplamışam. Qoy bu da məndən sənə yadigar qalsın".

Mənim sənətinə pərəstiş etdiyim sevimli bir müğənnim var idi: Zeynəb Xanlarova. Bunu Ağabacı xanım da bilirdi. Həmin qovluğun içindəki Zeynəb xanımın şəkillərini, onun haqqında çap olunan yazıları müəllimim mənim üçün toplamışdı. Onun bu həssaslığı, diqqəti mənə çox təsir etmişdi. Sağollaşıb Şuşaya yola düşdüm.

Sevdiyim insanın, unudulmaz müəllimimin ölüm xəbərini elə orada – istirahət etdiyim Şuşada aldım.

Zabitə MƏMMƏDOVA

Mənim ikinci anam

Mənim Ağabacı Rzayeva ilə tanışlığım onun "Kukla" mahnısının mənim ifamda məşhurlaşmağı ilə əlaqədar olub. Demək olmaz ki, Ağabacı xanım "Kukla" mahnısını şəxsən mənim üçün yazmışdır. Mənə qədər bu mahnı o vaxt Yuri Qaqarin adına Pionerlər sarayının (indiki Tofiq İsmayılov adına Məktəblilər sarayının) bir çox üzvləri tərəfindən ifa olunmuşdu. Lakin mahnı o qədər də nəzər-diqqəti cəlb etməmişdi.

Mən hələ çox kiçik yaşlarımdan radioda eşitdiyim hər hansı bir mahnını tez qavrayır, eynilə təkrar oxuyurdum. Oxumağı çox sevirdim. Demək olar ki, evdə ailə üzvlərimin başqulağını aparmışdım. Axır ki, mənim oxumağımdan yorulan atam bir gün əlimdən tutaraq Pionerlər sarayına apardı. Mən hələ məktəbə getmirdim, yaşım çatmırdı. Pionerlər sarayının uşaq xorunun rəhbəri və baş dirijoru o vaxt tanınmış bəstəkar Əfsər Cavanşirov idi. O bizi qəbul edib, məni dinləmək üçün bir mahnı oxumağımı istədi. Mən böyüklərə məxsus tərzdə Cahangir Cahangirovun "Ay işığında" mahnısını oxudum. Əfsər müəllim güldü və sonra mənə izah etdi ki, uşaqlar belə mah-

Ağabacı Rzayeva və Zabitə Məmmədova

nıları oxumamalıdırlar. Bu mahnılar uşaqlara aid deyil. Sonra gözəl, oynaq, şən bir mahnı çaldı və dedi ki, bax, uşaq mahnısı belə olar. Bu, Ağabacı Rzayevanın "Kukla" mahnısı idi. Beləliklə, mənim uşaq ifaçılıq fəaliyyətim "Kukla" mahnısı ilə başladı. Əfsər müəllim bu mahnının hər sözünü, hər sətirini böyük bir səbirlə mənə öyrətdi. Bizi pianoda bəstəkar Musa Mirzəyev müşayiət edirdi. Beləliklə, "Kukla" mahnısı hazır olanda çox məşhurlaşdı. Bütün konsertlərdə, dövlət tədbirlərində proqramlara daxil edildi. Həmin illərdə Mədəniyyət nazirinin göstərişi ilə "Kukla" mahnısı görkəmli bəstəkar və dirijor Niyazinin rəhbərlik etdiyi simfonik orkestrinin müşayiətiylə lentə alındı. Bu mahnı o qədər məşhurlaşdı ki, ölkənin hüdudlarından kənara çıxıb, xaricdə də tanındı. Mən xaricdən məktublar almağa başladım. Xaricdə yaşayan məktəblilər məktublarında məni ölkələrinə dəvət edirdilər. Bu mahnı ilə qastrol çıxışlarımız oldu. Hətta Moskvanın dövlət rəhbərlərinin qarşısında da "Kukla" mahnısı ilə çıxışımız olmuşdu.

1958-ci ildə Moskvada keçirilən Azərbaycan Mədəniyyəti və İncəsənəti ongunlüyündən qayıdan Ağabacı xanım Moskvadan mənim üçün böyük bir oyuncaq kukla almış və bir gün bizim xor məşqlərinə gəlib onu mənə hədiyyə etmişdi. O kuklanı indiyə qədər evimdə ən gözəl xatirə kimi saxlamışam.

“Kukla” mahnısından sonra Ağabacı xanım şəxsən mənim üçün silsilə uşaq mahnıları yazdı. Məni evinə dəvət edir, təzə mahnıları birlikdə məşq edirdik. Mən onun evində istedadlı pianoçu və nəzəriyyəçi Gülarə xanım Əliyeva ilə tanış olmuşdum. O, Ağabacı xanımla birlikdə təzə mahnıları mənə, həmçinin o evə gələn müğənnilərə öyrətməyə çalışırdı.

Günlərimin çox hissəsi Ağabacı xanımgildə keçirdi. Ağabacı Rzayeva öz həyatını yaradıcılığına həsr etmişdi. O, ailə qurmamışdı. Demək olar ki, övlad kimi meylini mənə salmışdı. Bir gün məni görməsəydi və ya telefonda səsimi eşitməsəydi narahat olurdu. Mənə həmişə ana qayğısı göstərirdi. Mən də onu həyatımda öz anamdan sonra ikinci anam bilmişəm.

MÜNDƏRİCAT

Giriş.....	5
Ağabacı Rzayevanın həyat və yaradıcılığı.....	8
Ağabacı Rzayeva haqqında sənət dostlarının xatirələri	75
Воспоминания членов семьи	90
О месте Агабаджи Рзаевой в рядах азербайджанских композиторов	97
Ağabacı Rzayeva tələbələrinin xatirələrində	99

Həcər Teymur qızı Babayeva

AĞABACI RZAYEVA

Bakı, «Aspoliqraf», 2013.

Redaktoru *Aida Quliyeva*

Bədii və texniki redaktoru *Abdulla Ələkbərov*

Kompyuter tərtibatçıları *Səadət Quluzadə, Samir Qocayev*

Korrektoru *Ülkər Rəhimova*

Çapa imzalanmışdır 19.09.2013. Kağız formatı 60x90^{1/16}.

Ofset çapı. Fiziki çap vərəqi 6,5.

Sifariş 77. Tiraj 500.

«Aspoliqraf LTD» nəşriyyat-poliqrafiya müəssisəsinin
mətbəəsində çap olunmuşdur.

Bakı, AZ 1052, Fətəli xan Xoyski küç., 121^B

Tel.: (+994 12) 567-81-28/29; Faks: (+994 12) 567-82-68

e-mail: aspoligraf_az@yahoo.com

Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının professoru, əməkdar incəsənət xadimi Həcər Babayeva bir sıra dərslük, metodik vəsait və monoqrafiyalar müəllifidir. “Vasif Adıgözəlov”, “Firəngiz Əlizadə”, “Sənsiz səninlə” adlı

kitabları oxucular tərəfindən maraqla qarşılanıb. Dövri mətbuatda 100-ə yaxın məqaləsi dərc edilib.

Müəllifi və aparıcısı olduğu “Bəstəkarların iş otağında”, “Xaqani-27”, “Musiqi kaleydoskopu”, “Bəstəkarların portreti”, “Aşkarlıq” televiziya verilişlərindən sonra Həcər xanım musiqi nəzəriyyəçisi kimi də tamaşaçıların rəğbətini qazanıb.

Hazırda Həcər Babayeva Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqında “Musiqişünashq” bölməsinin sədridir.

«ASPOLIGRAF»
BAKI-2013